

Clypeus Theologiæ Thomisticæ

In Tres Partes Divisus, Et Quinque Voluminibus Comprehensus

Tractatus de erroribus Pelagianorum, de gratia, de iustificatione & merito,
de virtutibus theologicis & quatuor cardinalibus, ac de ineffabili mysterio
incarnationis

Gonet, Jean-Baptiste

Coloniae Agrippinae, 1671

Tractatus Vndecimus. De quatuor virtutibus Cardinalibus, & vitiis oppositis

[urn:nbn:de:hbz:466:1-77177](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-77177)

TRACTATUS UNDECIMUS

De quatuor Virtutibus Cardinalibus & vitiis
oppositis.

Ad quaestionem 57. D. Thomæ, & alias sequentes.

P R A E F A T I O.

Non satis de virtute bene mereri me arbitrarer, nisi post explicatas & commentatas
virtutes Theologicas, brevem Synopsim & compendiosam tractationem sub-
rem virtutum moralium, ac præcipue earum quas Cardinales vocant, quibus
veluti cardinibus innituntur, & quæ cuiusque sortis hominum negotia omnia
moderantur. Quare hoc unicum erit Disputationum quas aggredior Ar-
gumtum: Virtutum scilicet quatuor moralium, quæ principem locum obtinent, &
omnium Quaestionum, quas supra centum D. Thomas in secunda secunde instituit, expedi-
enda explicatio. Atque ut primum à rymine incipiam: solent hæc virtutes Cardinales vocari,
inter ceteras morales præcipue sint, & primaria actionum nostrarum moderatrices, eâ propter
quâ D. Gregorius domorum vel Ecclesiarum præpositos & rectores Cardinales nuncupavit, &
solet dici ad alios regendo: præponi, ipse inusitato vocabulo, in cardinali vocavit.

Quod vero ad partitionem attinet: quatuor esse duntaxat eas virtutes omnino neces-
sariæ & facultates animæ virtutum capaces, quatuor duntaxat sint, quarum qualibet
virtutum unam sibi vendicat, velut aliarum, quæ in eadem facultate recipiuntur, immobilita-
tinem. Prudentia ceteris superior, in prima & principe potentia, scilicet intellectu, sedem obti-
net. Iustitia voluntatem regit, fortitudo appetitum irascibilem coercet, temperantia concupiscentiam
deratur. Iam verò si earum officia & munera exigas, ita paucis accipe. Prudentia rationis
regulam in rebus omnibus constituit: Iustitia aequalitatem efficit in his operationibus quæ circa
versantur: Fortitudo robur & firmitatem habet, quibus timores compescit, & pericula non
etiam: Temperantia demum eas appetitiones, quæ in delectabile bonum toto impetu feruntur,
in iunctis habent moderatur.

Hæc, quæ ad nomen, partitionem, & munera virtutum Cardinalium attinent, paucis ex-
plicari potuerunt. At quis eas laudet, quibus Sancti Patres eas virtutes exornarunt, vel integro
ne complecteretur? Sed cum non minus indecorum esset omnes præterire, quam difficile omnes
qui: quasdam leviter & veluti summâ manu decerpam. D. Gregorius Cardinales virtutes regit
quatuor spiritualis edificii angulos vocat, quos si contingeret turbinibus concuti & everti, domus
peffum iret. D. Nilus eas esse dixit quatuor aromatum species, quibus celeste Thymiam confectum
quæ cælestes animas, mentesque, ac Deum ipsum, gratissimo odore perfundunt. Hildegardis
manentis quatuor rotas vocat currus mystici, quo anima post partem victoriam in speciem trans-
vehitur. Olympidorus quatuor Cardinales ac præcipuos ventos, quibus animæ regio perficitur,
de aromata largissime fluant. Sed demum fufus D. Ambrosius quatuor virtutes Cardinales
spiritualis Paradisi fluentia vocat. Confert enim sapientiæ & vitæ fontem, ut Scriptura vocat,
celeberrimo illo Paradisi fonte: atque ut quatuor insignes fluvii, Phison, Geon, Tigris, Eufrates
Paradisi fonte manabant, amantissimam regionem rigaturi: ita virtutes (inquit) quatuor Car-
dinales, ad irrigandam & secundandam tellurem animæ, è Sapientiæ fonte dimanant. Sed postea
collatione semel instituta, earum virtutum cum his fluminibus analogiam eleganter & fuscè pro-
fertur, Prudentiam, inquit, per Phison velut per imaginem aut symbolum quoddam expressam
ob insignes divitias, pulchritudinem, & oblationem quam anima confert. Geon temperantiam
refert: ut enim hic fluvius Æthiopie terram alluit, ita temperantia abluit corpus abiectione
& c.

6. Moral.
cap. 5.

1. de Orat.

cap. 8.

Epist. 31.

In cap. 1.

Eccles.

Lib. de Pa-

rad.

de carnis vilissima restinguit incendium. Fortitudinem Tygris rapidissimus representat :
 Hac enim quodam cursu rapido resistit quæque traniverberat , nec aliquibus
 cursus ejus impedimentorum hæret obstaculis. Demum justitia speciem aliquam Eu-
 phrates exhibet : quod vel solo Euphratis nomine fecunditas, ubertas, letitia designentur. Quid
 vera justitia virtute felicius, quæ virtutum est fecunda propago, quæ fructuum honoris & ho-
 nestatis abundantia animam pascit, quæ demum summâ letitiâ, tum ipsum qui eâ præditus est,
 tum & ceteros etiam perfundit? Sed nefas esset non aliqua D. Ambrosii verba subnectere. Hac
 pauca accipe. Fons vitæ, inquit, sapientia, fons gratiæ spiritualis, ita fons virtutum est
 cæterarum, quæ nos ad æternæ cursum dirigunt vitæ. Ex anima igitur quæ culta
 est, fons iste procedit ut irriget Paradisum, hoc est quædam diversarum fruteta vir-
 tutum, quarum sunt initia in quæ sapientia dividitur. Quæ sunt quatuor initia ista
 virtutum, nisi unum prudentiæ, aliud temperantiæ, tertium fortitudinis, quartum
 justitiæ? Itaque sicut fons est sapientia, sic flumina quatuor sunt fluentia virtutum
 &c. Item lib. 1. de officiis cap. 24. postquam Abraham, Joseph, Job. & Davidis varias recensuit
 virtutes, ut coronidem illis imponat, addit : Quod his viris principalium virtutum offi-
 cium defuit? Quarum primo loco constituerunt prudentiam, quæ in veri inve-
 stigacione versatur, & scientiæ plenioris infundit cupiditatem : secundò justitiam,
 quæ suum unicuique tribuit, alienum non vendicat, utilitatem propriam negligit,
 ut communem æquitatem custodiat : tertio fortitudinem, quæ & in rebus bellicis
 excelsi animi magnitudine, & domi eminet, corporisque præstat viribus : quarto
 temperantiâ, quæ modum ordinemque servat omnium quæ vel agenda vel di-
 cenda arbitramur.

DISPUTATIO PRIMA

De Prudentia & partibus ejus.

QUAMVIS prudentia in intellectu sit, & per consequens simpliciter virtus intellectualis; quia tamen non sinit in solo intellectu, sed extenditur ad rectificandum appetitum, merito à purè intellectibus seceratur, & inter morales collocatur, veluti illarum regula, dux & magistra: unde Philosophus 6. Ethic. prudentiam animæ ex virtute operantis veluti oculum esse dicit, Chrysostomus in Plalm. 13. *Lucernam animæ, Reginam cogitationum, magistram eorum quæ bona sunt & honesta*; & Maximus Tyrius dissert. 40. prudentiam ait non aliter quàm matrem familias ex rationis præscripto omnia dirigere in familia proborum. Quod videtur sumptisse à Philosopho, qui 1. magnorum morum in ipso fine prudentiam commendat, tanquam architectum quandam virtutum, & sapientiæ veluti attrientem, toti virtutum familie præfectum, dispensantemque in ea, & præscribentem munera singularium, ut sapientiæ tanquam dominæ, cohibito affectuum tumultu, & omnibus domi rectè compositis, otium ad functiones suas, & liberum, enubiliatis iis quæ officere poterant, altissimarum rerum prospectum parat. Porro ut hujus illustis virtutis naturam clarè percipiamus, definitio ejus breviter explicanda est; Deinde quæ sint partes integrales, subjectivæ, & potentiales illius, exponemus.

ARTICULUS PRIMUS.

Definitio prudentiæ explicatur.

Definitur prudentia à Philosopho 6. Ethic. cap. 5. *Recta ratio agibilium*. Circa quam definitionem primò observandum est, quod duplex potest esse ratio agibilium, una generalis & communis, per quam regulæ bonè operandi traduntur; alia particularis, quæ in singulis actionibus præscribitur quid hîc & nunc liceat, vel expediat, aut debeat fieri secundum rectam rationem. Prima non pertinet ad prudentiam, sed ad Theologiam, vel Philosophiam moralem: secunda verò spectat ad prudentiam, quæ non circa universalia, sed duntaxat circa singulalia versatur.

Secundò advertendum est, quod ratio agibilium adhuc potest esse duplex: alia quæ se tenet ex parte potentie per modum habitus operativi, & hæc est prudentia: alia quæ se habet per modum objecti inspecti & considerati, & ista est lex, quæ non est virtus, neque habitus operativus, sed comparatur ad prudentiam, ut idea artificis ad artem: nam sicut ars inspiciendo ideam, perficit artefactum, sic prudentia atten-

dendo ad legem, dirigit actus humanos & liberos, qui sunt ipsa agibilia.

Tertiò notandum est, quod nomine agibilium intelligenda sunt primò & præcipue moralia, id est quæ ad bonos mores pertinent (in quibus boni simpliciter denominamur) & ad bonum moraliter bonum, id est honestum conducunt; secundariò verò & minùs principaliter quedam alia, quæ pertinent ad bonum & commodum vitæ humanæ, & ad bonè vivendi quomodocumque rationem. Prudentia enim moralistica v.g. non solum valet ad dirigendos mores uniuscujusque in ordine ad honestatem, sed etiam ad querenda aliqua licita vitæ commoda, vel ad vitanda incommoda & pericula; ad captandam aliorum benevolentiam, & vitandam offensionem; ad discernenda aliorum ingenia, & vivendum cum illis pacificè, & similia. Unde Paulus Actor. 23. prudenter egit, quando ut impetum Judæorum declinaret, in mortem ipsius conspirantium, iniecit quæstionem de resurrectione mortuorum, ut Phariseos & Sadduceos inter se committendo, utrorumque vim contra se frangeret. Prudenter, inquam, egit, si hoc fecerit ex altiori & honesto fine, ut Evangelium diutius prædicaret, sive tantum ut vitæ suæ consulere. Christus etiam prudentissimè respondit Phariseis & Herodianis, *Reddite quæ sunt Cæsari Cæsari, & quæ sunt Dei Deo*, ut invidiam quam ipsi consilare volebant, declinaret; fuissetque responsum illud prudens, quamvis Christus nihil aliud intendisset, quàm Judæorum calliditatem eludere.

Idem patet in prudentia æconomica, politica, & militari: prudentia enim æconomica non eò solum pertinet, ut familia honestè vivat, curando ut omnes domesticos mores suos conforment ad præscriptum rectæ rationis, verum etiam ut familia bonè & commodè sit in iis quæ ad victum & vestitum, aliasque vitæ humanæ necessitates spectant, juxta illud Christi Luca 12. *Fidelis dispensator & prudens, quem constituit Dominus supra familiam suam, ut det illi in temporis tritici mensuram*. Prudentia etiam politica non solum curat ut cives honestè vivant servando leges, verum etiam ut abundant copiam rerum necessariorum, & ut concorditer vivant & pacificè. Item prudentia militaris non curat solum ut milites honestè vivant, & virtutem fortitudinis, aliasque suo statui convenientes exerceant, sed etiam ut adhibeantur quæcumque alia ad bellum bonè gerendum, & victoriam consequendam necessaria: cujusmodi sunt, providere sapienter de comæatu, captare opportunum locum, tempus & occasionem pugnandi, & alia hujusmodi.

ARTICULUS II.

Quae sint partes integrales, subjectivae, & potentiales prudentiae?

Triplex genus partium in qualibet virtute distingui solet: aliae vocantur integrales; aliae subjectivae; aliae potentiales. Partes integrales dicuntur non aliqui habitus aut actus partiales, ex quibus ipsa virtutis essentia coalescat (est enim quilibet virtus una simplex qualitas omnino indivisibilis) sed quaedam conditiones, aut dispositiones, aut actus, quibus perficitur opus virtutis. Partes subjectivae sunt species virtutis, de quibus illa essentialiter praedicatur, sicut animal de homine, equo, leone &c. unde totum id quod est de ratione virtutis divisae, debet in singulis ejus partibus subjectivis reperiri. Partes denique potentiales vocantur quaedam virtutes minus principales, quae alteri principali adjunguntur, cujus rationem non perfecte attingunt, sicut partes subjectivae; habent tamen cum illa connexionem, vel quia ordinantur ad actus minus principales in eadem materia, vel quia in modo procedendi, & moderandi passiones & affectus appetitus, assimilantur modo proprio talis virtutis.

Partes igitur integrales prudentiae à D. Thomas 2. 2. qu. 49. octo assignantur, nempe memoria, intellectus, vel intelligentia, docilitas, solertia, ratio, providentia, circumspectio, & cautio. Ex quibus quinque priores spectant ad prudentiam secundum quod est cognoscitiva, consiliando per eubuliam, & judicando per sineum, vel gnome; nam omnes illae deserviunt perfectio consilio & iudicio. Tres vero posteriores pertinent ad prudentiam secundum principale actum, qui est praecipere, vel applicare ad opus.

Memoria ergo est recordatio praeteritorum, quae plurimum valet ad prudentiam. Intellectus sive intelligentia dicitur praesentium notitiam: ut enim prudenti iudicemus, necesse est praesentem statum rei nobis esse probe perspectum. Docilitas importat affectum & promptitudinem ad discendum, quae etiam multum juvat ad prudentiam. Solertia deservit ad hoc ut homo per seipsum inquirendo, citò allequatur perfectam rei aestimationem. Ratio dicit aptitudinem ratiocinandi, & aliud ex alio legitime colligendi; unde non sumitur pro ipsa potentia ratiocinativa, sed magis pro bona ejus dispositione & usu. Providentia importat prospectum futurorum, vel, ut alii volunt, dicit rectam ordinationem eorum quae sunt ad finem. Circumspectio dicit attentionem ad omnia quae occurrunt, & conferentiam illius quod in finem ordinatur cum his quae circumstant, ne quid ex necessarii desit in opere. Cautio denique importat attentionem ad praevendenda mala, quae bonis admisceri possunt.

Partes vero subjectivae prudentiae, seu species ejus, sunt duae, nimirum prudentia monastica, quae unusquisque regit seipsum, suosque actus, intendens bonum proprii suppositi in ordine ad finem humanae vitae; & polyarchica, per quam multitudo gubernatur. Et haec subdividitur in quatuor species, nempe in regnativam, politicam, & economicam, & militarem, de quibus distinet S. Thomas 2. 2. qu. 50.

Prudentia regnativa est ipsa Regis prudentia, quae civitatem vel regnum regit. Politica est illa

Tom. IV.

A quâ homines seipsum regunt in obediendo perfectis in ordine ad bonum commune. Oeconomica est illa quae respicit administrationem bonorum familiae. Militaris denique ea est quae dirigit milites ad hostes oppugnandos, vel eorum insultus repellendos.

Regnativa rursus subdividitur in Monarchicam, quâ unus multitudini praesidet; Aristocraticam, quâ pauci & magnates; & Democraticam, quâ multi, ut populus, gubernant in Republica.

Partes autem potentiales prudentiae, sive quae ordinantur ad actus minus principales, deserviente principalissimo, sunt tres, nempe Eubulia, Sineis, & Gnome. Etenim in intellectu practico in ordine ad agibilia, praeter universalia iudicia circa finem, quae rectificat synderesin, tres tantum sunt actus versantes circa media, nimirum consilium, iudicium, & imperium; ex quibus perfectissimus est imperium, ad quod tam iudicium quam consilium ordinantur; unde illud pertinet immediate ad ipsam prudentiam, quae inter virtutes media respicientes est perfectissima, ut fuse ostendimus in Tractatu de actibus humanis disp. 11. quae est de usu & imperio. Pro rectificando vero consilio ponitur Eubulia, quae idcirco bene consiliativa dicitur. Ad rectificandum vero iudicium ponuntur duae virtutes, nempe Sineis & Gnome, quarum prima iudicat secundum communes leges, & ideo est directiva communis iustitiae legalis; altera vero iudicat secundum rationem naturalem de his, in quibus deficit lex communis, à qua proinde dirigitur epikela, quae est altior iustitia, quam legalis communiter dicta. De his partibus prudentiae, seu virtutibus illi annexis agit S. Thomas 2. 2. qu. 51. ubi fuse prosequitur quae nos breviter & compendiose expendimus.

Porro quam virtus haec homini necessaria sit, tum sacri tum prophani Authores passim docent; eamque unanimi consensu, certatimque commendant. Sic Proverb. 3. beatus vir dicitur quae affluit prudentia, vel Hebraice, beatitudines viri, ut multiplex beatitudo viri prudentis commendatur. Sic Ambrosius lib. de Paradiso, quadruplicem fluvium inde promanantem explicans: Phisof prudentia est (inquit) & ideo aurum optimum habet. Et paulo infra: Bene utique primo loco fluvius hic positus est, quia non unam gentem circumfluit: non enim angusta quaedam, sed dives utilitatum prudentia est quae pluribus prodest: Nec prima ut si quis de Paradiso fuerit egressus, velut quoddam cum prudentia flumen excipiat, ne citò possit arefcere, sed per hanc ad Paradisum facile revertatur. Et lib. 1. de officiis cap. 27. Primus officii fons est prudentia, qui fons & in ceteras virtutes derivatur: neque enim potest iustitia sine prudentia esse, cum examinare quid iustum quidve iniustum sit, non mediocriter sit prudentia. Augustinus lib. de moribus Ecclesiae cap. 24. Non diutius de prudentia differendum est, ad quam dignoscenda pertinet appetendorum ac vitandorum; quae si desit, nihil eorum de quibus jam dictum est (ad iustitiam, fortitudinem, temperantiam pertinentium) effici potest. Basilii in constitutionibus monasticis cap. 15. Prudentia remotâ nihil cuiusvis generis est, quod licet bonum videatur, non in vitium recidat, si aut alieno tempore, aut non adhibita moderatione fiat; ratio vero & prudentia ubi rebus bonis idoneum tempus ac modum designant, mirabile est quantum ex earum usu fructus

Z z 3

redun.

redundet &c. Demum Tullius quaest. 2. Tusculana: Sine prudentia ne intelligi quidem ulla virtus potest &c.

DISPUTATIO II.

De Iustitia, & partibus ejus.

IUSTITIA secunda Cardinalium Virtutum, prima est & praestantissima inter morales: unde Philosophus s. Ethicorum cap. 1. Praclarissima virtutum (inquit) est iustitia, & neque Hesperus, neque Lucifer ita admirabilis. Haec (ait Ambrosius) virtus publica est, aliis nata, non sibi: foris tota est, & quidquid habet, quodam inclementia suis, dum rapitur amore communi, transfundit in proximos. Haec (subdit Ribadeneira lib. 2. de Principe Christiano cap. 3.) principio fundavit regna, fundata stabilivit, stabilita auxit, ornavitque, & quam obtinent amplitudinem, maiestatemque concessit. Haec populi vulneribus medetur, seditiones restringit, saevos animos mitigat, pacem firmat, bellis obsistit, Reges gloriosos facit, regis securitatem praestat, & in primis Deum honorat ac reveretur, cui nullum potest esse sacrificium gratius, nulla hostia acceptior, quam victima iustitia, cujus vinculo caelum cum terra, suprema cum infimis, & extrema, maximeque divulsae mundi partes, inter se conjunguntur. Demum ut scite ait Porphyrius lib. 3. de abstinence, Iustitia virtutum omnium obsonium est: nam sicut fames, juxta Socratem, ciborum omnium condimentum est; ita iustitia omnibus virtutibus gratiam atque saporem conciliat. De hac ergo tam praeclara & illustri virtute, cujus (inquit Philo lib. de creat. princ.) tanta excellentia est, ut nullus Poeta, nullus Scriptor satis laudaverit, breviter hic agendum est, & prius ejus definitio explicanda, deinde partes ipsius recensenda.

ARTICULUS I.

Explicatur definitio iustitiae.

Iustitia sumitur duobus modis: Primo large, pro collectione omnium virtutum, sive prout dicitur statum omnium virtutum collectione perfectum; & haec vocatur iustitia generalis, de qua Christus Matth. 5. dicebat: Nisi abundaverit iustitia vestra plusquam scribarum & Pharisaorum, non intrabitis in regnum caelorum: & Matth. 1. Joseph vocatur iustus, id est perfectus in omni virtute, seu omnibus virtutibus exornatus. Unde quia radix omnium virtutum est gratia & charitas, multoties illa nomen iustitiae sibi assumunt, ut patet ex Augustino de natura & gratia cap. 38. & cap. ultimo, ubi sic ait: Charitas inchoata, inchoata iustitia est: Charitas magna, magna iustitia est: Charitas perfecta, perfecta iustitia est: & omnes in gratia constitutos, vocamus iustos, propter ipsam gratiam. Secundò iustitia sumitur strictè & determinatè pro virtute aliqua morali, quae est ad alterum, poniturque aequalitatem juris inter personas diversas: unde definitur ab Aristotele s. Ethic. cap. 1. & a

A Cicerone libro de officiis cap. de iustitia, non ab Ulpiano lege iustitia s. de iustitia & iure Perpetua & constans voluntas, ius suum unicuique tribuens. Quae definitio perfectè declarat naturam iustitiae, ut ostendit D. Thomas 2. 2. quaest. 58. art. 1. nam per haec verba: Perpetua & constans voluntas, indicatur quod iustitia sit virtus, cum sit voluntaria, sive ex electione, ac firma & stabilis, quae sunt conditiones virtutis ut sic; imò innuitur quod ejus subjectum sit voluntas, in qua sola iustitia ex moralibus virtutibus subjectatur, ut patet ex dictis in Tractatu de virtutibus in communi. Per reliqua verò verba, scilicet ius suum unicuique tribuens, indicatur proprium objectum iustitiae, sive materia circa quam versatur: aliae quippe virtutes morales sunt praecipue in ordine ad operantes, & ad proprias ejus operationes; iustitia autem est praecipue circa ea quae ad alterum sunt, sive circa propriam materiam, & jus alienum ut ad aequalitatem servandum, tanquam proprium objectum respicit. Unde medium iustitiae dicitur medium rei; medium verò aliarum virtutum, medium rationis: non quod ipsa iustitia non attendat etiam medium constitutum per prudentiam, atque adeò medium rationis; sed quia haec in materia iustitiae non aliter constituitur medium, quam per aequalitatem secundum rem, ut scilicet tantum reddatur, quantum reipso debetur: cum tamen in materia temperantiae & fortitudinis medium non sit aequalitas à rebus determinata, sed quam prudentia attentis omnibus circumstantiis constituit, quae proinde modò erit plus, modò minus, modò sic, modò aliter, secundum quod circumstantiae temporis, loci, personarum &c. variantur.

Porro ius quod est objectum iustitiae, ad quod tunc dividitur in ius naturale, & ius positivum, ut docet D. Thomas 2. 2. quaest. 57. art. 2. Ius enim, sive iustum, est illud quod est adaequatum seu commensuratum alteri: dupliciter autem potest alicui homini esse aliquid adaequatum, nimirum vel ex ipsa natura rei, puta cum aliquis tantum dat, ut tantumdem recipiat, & hoc vocatur ius naturale; vel ex aliquo condito, sive privato, sive publico, & hoc appellatur ius positivum, quod subdividitur in divinum & humanum, cuiusque humanum in Canonicum & Civile: nam licet apud Philosophos ius humanum non sit nisi quod dicitur civile sive temporale, eo quod apud illos sola externa & merè temporalis politia comperta esset; tamen apud Christianos, qui agnoscunt duplicem hominis societatem, pro duplici proximo fine in quem homo dirigipotest, duplex quoque ius positivum, à duplici potestate fines illos intendente promanans, est agnoscendum.

Si autem queras, quid sit ius gentium, & an de iure naturali & positivo distinguatur? Ad primam partem quaestio respondeo, ius gentium dici illud quod est omnibus gentibus bene institutis commune, & earum consensu vel saltem usu inductum. Nam sicut omnes gentes, tametsi regnis & provinciis divisa, habent semper moralem aliquam unitatem, & mutuam communicationem indigent; ita etiam indigent iure aliquo & legibus, saltem usu ipso latens, & tantopere diffusis, quantum communicatio illa quam dirigit. Ad secundam verò quaestionem dico ius gentium contineri sub iure positivo humano, quamvis aliquid participet de iure naturali.

Prima

Prima pars hujus resolutionis probatur primo ex D. Thoma 2.2. quæst. 57. art. 3. ubi expressè docet jus gentium non esse jus naturale; quod etiam aperte indicat 1.2. quæst. 94. art. 5. ad 3. & quæst. 95. art. 4. & 2.2. quæst. 66. art. 2. ad 1.

Probatur secundo: Id quod ex libera hominum constitutione dependet, est jus positivum: Sed jus gentium ex libera hominum constitutione dependet: Ergo non est jus naturale, sed positivum. Major patet, Minor probatur ex Justiniano in institutis, de jure naturali, gentium & civili, ubi ait: *Ius gentium omni humano generi commune est: nam usi exigente, & humanis necessitatibus, gentes humana jura quadam sibi constituerunt.* Idemque habetur in cap. *Omnis lex.* Et Cassianus in *Lege* Omnes populi ff. de justitia & jure: *Bona naturalis ratio* (inquit) *inter homines constituitur, id apud omnes æquè custoditur, vocaturque jus gentium.* Ergo jus gentium non est determinatum ex rei natura, sed ex hominum beneplacito, conformi naturali juri.

Tertio: Jus naturale est immutabile & indispensabile: Sed jus gentium potest variari, & in rigore in illo dispensari hominum autoritate; nam cum jure gentium sit introductum, ut capiti in bello justo sint servi capientium, de facto in fidei favorem in hoc est dispensatum; dum statum est ab Ecclesia, ne Christiani ab aliis Christianis capti in bello justo, sint servi capientium, nec capientes habent verum dominium supra captos: Ergo jus gentium non est jus naturale, sed positivum.

Secunda pars, quæ asserit jus gentium aliquid participare de jure naturali, colligitur ex D. Thoma 1.2. quæst. 95. art. 4. ad 1. ubi ait: *Ius gentium est quidem aliquo modo naturale homini, secundum quod est rationale, in quantum derivatur à lege naturali per modum conclusionis, quæ non est multum remota à principiis, unde de facili homines in hujusmodi consenserunt: distinguitur tamen à lege naturali, maxime ab eo quod est omnibus animalibus commune.* Ergo licet jus gentium sub jure positivo contineatur, aliquid tamen de jure naturali participat. Quare Bannez 2.2. quæst. 57. art. 3. dubio 3. conclus. 3. dicit jus gentium esse quasi medium, affinitatem habens cum jure naturali & civili positivo: quia cum jure naturali convenit primo in hoc quod neutrum jus oportet esse scriptum: secundo, quod ad sui promulgationem non requiritur convocatio hominum, sed in omnibus nationibus absque præcone acceptatur: tertio, quia jus gentium habet modum juris naturæ; quia jus naturæ est principium vel conclusio necessaria; at vero jus gentium est quasi modus quidam maxime necessarius ut jus naturæ servetur: quarto conveniunt in hoc quod jus naturæ & jus gentium ubique apud omnes gentes custoditur, & si oppositum fiat, omnes judicant malè fieri. Similia tradit Medina 1.2. quæst. 95. art. 4.

ARTICULUS II.

Partes integrales, subjectivæ, & potentiales justitiæ recensentur.

DUæ dantur tantum partes integrales justitiæ, scilicet boni operatio, & mali vitatio; non quidem secundum quod bonum & malum sumuntur in communi, quia sic pertinent ad

omnem virtutem; sed prout bonum habet rationem debiti ad proximum, & malum rationem nocivi; sic enim spectant ad justitiam, & ex illo duplici actu complerum munus & finis justitiæ coalescit. Cum enim perfecti agentis sit, & rem constituere, & constitutam conservare, oportet ut ad eandem justitiam, cujus est constituere æqualitatem ad alterum, tribuendo illi quod suum est, pertineat etiam conservare æqualitatem constitutam, vitando & removendo mala injustitiæ, per quæ destruitur. Primum dicitur *facere bonum*; secundum *declinare à malo*; unde sine his duobus non est justitiæ opus integrum & perfectum.

Partes verò subjectivæ justitiæ, seu ipsius species sunt tres, nimirum justitia commutativa, distributiva, & legalis. Prima est justitia partis ad partem; secunda totius ad partes; tertia partium ad totum. Cum enim munus justitiæ sit æqualitatem inter alia constituere, ut scilicet unumquodque alteri reddat quod ipsi debetur, juxta diversas habitudines illorum, inter quæ ponitur æqualitas, distinctæ species justitiæ consurgunt. Hujusmodi autem habitudo tantum est triplex, nempe vel partis ad partem, ut unaquæque det alteri quod suum est; & hæc est justitia commutativa, ad quam pertinent commutationes, emptiones, venditiones, & omnes contractus ex quibus confurgit obligatio unius partis ad alteram. Vel potest esse habitudo totius ad suas partes, ita quod ipsum totum unicuique parti tribuat quod ei competit; & hæc vocatur justitia distributiva, ad quam spectat distributio præmiorum, & bonorum communium: utraque verò dicitur justitia particularis, quia attendit bonum partium. Vel denique prædicta habitudo potest esse partium ad suum totum, ut scilicet unaquæque pars ita se habeat, sicut bono totius expedit, tribuatque communitati quod debet; & ista appellatur justitia legalis, quia potissimum curat, ut leges in suo robore conserventur, & observentur, quatenus mediâ hac observatione, ipsum bonum commune conservatur; dividiturque in eam quæ respicit bonum commune & legum observantiam, attendendo ad verba legis, & non nisi juxta illa ad intentum legislatoris; quæ retinet nomen commune justitiæ legalis, & dirigitur à Sines, quæ est virtus judicativa secundum leges & regulas communes; & in eam quæ prætermittendo verba legis, solum attendit legislatoris intentionem & animum, ut ita fiat sicut in hoc casu attentis omnibus circumstantiis fieri vellet; & ista vocatur Epikeia, & dirigitur à virtute judicativa supra communes regulas, scilicet Gnome, ut in fine articuli præcedentis dicebamus.

Partes demum potentiales justitiæ sunt novæ, nimirum religio, pœnitentia, pietas, observantia, gratitudo, vindicativa, veritas, amicitia, & liberalitas; cujus novenarii numeri hæc reddi potest. Virtus ordinata ad alterum, solum potest deficere à perfecta justitia, vel quia id quod alteri reddit, deficit à ratione æqualis, vel quia deficit à ratione debiti. Primo modo deficient virtutes quæ sunt ad Deum; quidquid enim homo illi reddat, reddit minus quam debet. Hujusmodi verò sunt religio, quæ tribuit Deo reverentiam & cultum; & pœnitentia, quæ exhibet illi pro peccatis satisfactionem. Similiter à ratione æqualis deficient virtutes quæ respiciunt patriâ & parentes, & personas in aliqua dignitate

tate constitutas, & virtute, sapientiâ, aliâve prerogativâ insignes, nempe pietas & observantia, quia neque his à quibus naturale esse accepimus, neque his qui nobis exhibent documenta & exempla virtutum, possumus æquale reddere.

Secundo modo deficiunt virtutes, quarum materia non cadit sub debito rigoro, quod est debitum legale, sed dicuntur debiti earum a deus ex sola decencia & honestate virtutis, quod appellatur debitum morale. In quo debito est duplex gradus: nam vel potest esse necessarium simpliciter, ita ut sine illo honestas morum conservari non possit; vel solum ad melius esse, sine quo profunde rectitudo morum potest consistere, licet non perfectè. Et rursus necessarium simpliciter potest attendi vel ex parte debentis; & sic ponitur veritas, pertinet enim ad tale debitum, ut qualis homo est, talem se exhibeat alteri in factis & in verbis, in quo consistit veritas, seu veracitas. Vel potest attendi ex parte ejus cui debetur, prout aliquis recompensatur secundum id quod fecit; quandoque quidem in bonis, & ad hoc ponitur vindicativa. Pro debito necessario solum ad melius, ponuntur duæ virtutes, nempe amicitia, per quam homo tam verbis quam factis convenienter se habet ad alios quibus convivit; & liberalitas, per quam convenienter dat, non alio titulo, nisi quia ipsum dantem decet: unde in his duabus virtutibus minimum est de ratione debiti.

De justitia eleganter differit Ambrosius lib. de paradiso cap. 3. ubi eam comparat Euphrati, qui est unus è quatuor fluminibus è paradisi fonte promanantibus: Euphrates (inquit) fecunditas atque abundantia fructuum nuncupatur, præferens quoddam inigne justitia, quæ omnem pascit animam. Nulla enim virtutum latiores videtur habere fructus quam justitia, quæ magis aliis quam sibi prodest; & utilitates suas negligit, communia emolumenta præponens &c. Causam autem cur ceteri quæ commendant fluvii describuntur, illam accipimus, quia ejus aqua vitalis asseritur, & quæ foveat ac augeat: Deinde quia ubi prudentia, ibi & malitia; ubi fortitudo, ibi iracundia; ubi temperantia, ibi & intemperantia plerumque est, aut alia vitia: ubi autem justitia, ibi concordia virtutum est ceterarum; idè non ex locis quæ sunt, hoc est non ex parte, cognoscitur: non enim pars est justitia, sed quasi mater eorum &c.

DISPUTATIO III.

De religione, & actibus ejus.

AGIMUS prius & specialiter de religione, quam de aliis virtutibus justitiæ annexis: tum quia primum tenet locum inter justitias potenciales: tum etiam quia inter virtutes morales præstantissima est. Isidorus Pelusiota lib. 3. Epist. 268. ait quod quemadmodum in corpore valentior pulchritudinis pars est oculorum pulchritudo; ita etiam in animo præcipua pulchritudinis pars est pietas seu religio. Et Philo lib. de charitate ferè in fine, adjungi ait huic uni virtuti omnes alias, & ab ea non magis divelli posse, quam umbram à corpore quod in Sole versatur. Additque eò per illam subvehi hominem, ut qui eam excultus fuerit, divinus quodam-

A modo efficiatur, & ipsius Dei existimatione non minus honoretur, quam totus populus, & totius qui gentis dignitatem obtineat. Ratio verò tantæ in hac virtute præstantiæ est, quia hominem, à Deo quasi per creationem abjectum, eidem per cultum debitum religat, ut egregiè declarat S. Thomas opusc. 19. contra impugnantes religionem cap. 1. ubi sic dicitur: Religio iteratam ligationem importans, ostendit ad idolum aliquem ligari, cui primò conjunctus fuerat, & ab eo distare incipit; & quia omnis creatura prius Deo existit, quam in seipsa, & ab eo processit, quodammodo ab eo distare incipiens secundum essentiam per creationem; idè rationalis creatura ad ipsum Deum debet religari, cui primò conjuncta fuerat, antequam esset, ut sic ad locum, unde exeunt flumina, revertatur. Religio ergo, juxta D. Thomam, à religendo dicitur, quia homines quodammodo Deo religat: vel à relegendo, ut vult Cicero, quia religiosus debet ea quæ sunt divini cultus frequenter legere, & in corde revolvere: vel ut docet Augustinus 10. de civit. cap. 4. à relegendo, quia Deum religere debemus, quem amiseramus negligentes. His præmissis, ut hujus præstantissimæ virtutis naturam percipiamus, ejus definitionem breviter explicare, & præcipuos ejus actus recensere oportet.

ARTICULUS I.

Explicatur definitio religionis.

DEFINITUR communiter religio: Virtus quæ debitum cultum Deo tribuit, tanquam primo omni principio. Dicitur primò virtus, quia est habitus bonus, & principium operationis laudabilis: est enim bonum & laudabile Deum colere debito seu convenienti modo. Unde hac particula repletur superstitio, seu falsa religio, quæ non est virtus, sed vitium rectæ rationi oppositum: quia vel falsum Deum pro vero colit, ut faciunt Ethnici & Pagani; vel licet verum Deum colat, non tamen honesto & convenienti modo, sed vel superfluis caeremoniis à Deo rejectis, ut faciunt Judæi; vel inutilibus ad salutem animæ, & in errore contra fidem fundatis, ut Turcæ, Hæretici, & similes. Quare particula debitum, significat hoc loco idem quod conveniens. Nomen verò cultus non solum importatur protestatio excellentiæ divinæ; sed etiam submissio seu subjectio hominis ad Deum: cultus enim, strictè sumptus & propriè, addit honori simplici submissione quamdam ejus qui honorem exhibet, ita ut seipsum inferiorem profiteatur eo quem honorat. Unde fit ut cultus non possit esse nisi circa excellentiorem; cum tamen honor id non postulet: & idè Deus Sanctos suos honorat, palam faciens eorum excellentiam; non tamen propriè colit, quia nullo modo tali excellentiæ se subicit. Nota etiam quod quamvis hoc quod est, Deo se submittere, videatur proprium humilitatis, non tamen secundum eam rationem, secundum quam religioni tribuitur: nam humilitas respicit talem submissione præcisè quia congruit nostræ utilitati, ut nos intra limites conditionis nostræ contineamus, ne per elationem extra eos feramur; religio verò respicit illam præcisè ut declarativam & protestativam divinæ eminentiæ, & ut ipsam tali submissione honoremus. Denique in definitione adducta subditur,

tanquam

ARTICULUS II.

De actibus internis religionis.

tanquam primo omnium principio, quia honor qui Deo exhibetur ut patri, & principio nostrae originis, pertinet ad virtutem pietatis; qui verò ipsi ob beneficia ab eo accepta tribuitur, spectat ad virtutem gratitudinis, quae formaliter respicit beneficium: sed cultus, qui Deo debetur ob singularem & infinitam excellentiam in omni genere perfectionis, ex qua ipsi competit esse primum principium, supremumque omnium Dominum, à virtute religionis exhibetur. Unde obiectum materiale hujus virtutis est cultus Deo conveniens, consistens in actionibus internis vel externis, quibus Dei excellentiam protestamur, adorando, laudando, sacrificando, &c. obiectum verò formale illius est specialis honestas, seu convenientia cum recta ratione, quae est in eo quod supremæ excellentiæ divinæ reddatur honor, & cultus illi conveniens. Quae ratio distinguit virtutem religionis ab aliis virtutibus, seu theologicis, seu moralibus; quippe quae non versantur circa tale obiectum formale, nec exercentur ad exhibendum Deo honorem, ob supremam ejus excellentiam, sed propter alia motiva particularia, puta ob supremam ejus veneratam, aut infinitam bonitatem.

Ex his intelliges, quanta sit præstantia virtutis religionis supra alias morales: nulla quippe eam habet obiectum ita elevatum, sicut est divinus cultus, ratione cujus ipsa religio Deum quodammodo attingit. Unde Divus Thomas hic quæst. 81. art. 6. in corp. sic discursit: *Ea quæ sunt ad finem, fortituntur bonitatem ex ordine in finem, & ideo quanto sunt finis propinquiora, tanto sunt meliora: virtutes autem morales sunt circa ea quæ ordinantur in Deum sicut in finem: religio autem magis de propinquo accedit ad Deum, quam alie virtutes morales, in quantum operatur ea quæ directe & immediate ordinantur in honorem divinum: & ideo religio præeminet inter alias virtutes morales.*

Intelliges etiam, religionem non esse virtutem theologicam, sed moralem: nam virtus theologica habet ipsum Deum pro obiecto quod & immediato, ut patet in fide, spe, & charitate; illæ enim respiciunt & attingunt Deum immediatè, & tanquam obiectum quod; fides quidem ut supremam veritatem; spes ut summum bonum nostrum; charitas verò ut summum bonum in seipso, summèque amabilem propter se. At religio aliquid creatum immediatè respicit, nimirum cultum qui Deo offertur, ut termino & fini cui; divina autem excellentia est solum ratio ob quam Deo debetur talis cultus, non verò obiectum formale & immediatum religionis. Potestque id explicari & illustrari exemplo justitiæ commutativæ, quam unus homo habet ad alium: sicut enim obiectum talis justitiæ, nec est ipse proximus, nec ejus existens in illo, sed res quæ ex tali jure proximo debetur; sic obiectum religionis, quæ est justitia hominis ad Deum, neque est ipse Deus, nec ejus quod habet, ratione summæ excellentiæ, ut summè à creaturis colatur, sed ipse creatus cultus, debitus propter talem excellentiam.

* *

* *

Uo tantum sunt actus interni religionis, de quibus agit S. Thomas hic quæst. 82. & 83. Primus est devotio, quæ est voluntaria quædam promptitudo ad Dei cultum & famulatum: non enim quævisque voluntas serviendi Deo, vel oblatio ad ejus famulatum, meretur nomen devotionis, sed illa tantum quæ cum promptitudine & fervore spiritus conjuncta est: unde promptitudinem illam cum devotione jungit Scriptura Exodi 35. ubi sic dicitur: *Egressæque omnis multitudo filiorum Israel obtulerunt mente promptissimâ atque devotâ primitias Domino.* Utramque etiam SS. Patres simul conjungunt, ut Ambrosius lib. 1. de Cain & Abel cap. 8. ubi de Abraham Patriarcha loquens sic ait: *Adhuc cognosce ceteris studia devotionis. Cucurrit, inquit, & accepit vitulum unum tenerum & bonum, & dedit puero. & festinavit facere eum. Vbi quæ impigra devotio, & ideo fuit munus ejus acceptum.* Talem verò devotionem, & animi promptitudinem, in his quæ ad Dei obsequium pertinent, esse actum religionis formaliter & propriè, probat S. Thomas loco citato quæst. 82. art. 2. hoc discursu. Ad eandem virtutem pertinet velle facere aliquid, & promptam habere voluntatem ad illud faciendum; quia utriusque actus est idem obiectum & motivum formale: Sed operari ea quæ spectant ad Dei cultum & famulatum, pertinet propriè ad religionem: Ergo ad illam quoque pertinet habere promptam voluntatem ad illa exequenda, quod est esse devotum.

Neque valet, si dicas, illud multò magis pertinere ad charitatem, quæ nos impellit ut Deo nos totos tradamus, illique toto corde, totâ animâ, totâ mente, totisque viribus adhæreamus, & serviamus. Respondetur enim, diversum esse utriusque virtutis motivum: nam charitas intendit Deo ut amico placere, illique ut talinos unire, & ad bona opera prompto & ferventi animo exercenda impellit, quatenus illa Deo grata sunt: religio verò intendit Deo servire propter supremam ipsius excellentiam, cultu & honore supremo dignam. Similiter licet spes, obedientia, gratitudo, & alia quædam virtutes nos inclinent ad famulandum & obsequendum Deo, id tamen faciunt ex alio motivo, quam ex sola speciali honestate, quæ est in ipso cultu divino, sive quia Deus ob supremam suæ naturæ excellentiam est dignus cui prompto animo servire velimus.

Secundus actus internus religionis est oratio, ut docet S. Thomas hic quæst. 83. art. 3. ubi sic discursit: *Ad religionem propriè pertinet, reverentiam & honorem Deo exhibere; & ideo omnia illa quæ Deo reverentia exhibetur, pertinent ad religionem: per orationem autem homo Deo reverentiam exhibet, in quantum scilicet ei se subicit, & proficitur orando se eo indigere, sicut authore suorum bonorum: unde manifestum est quod oratio est propriè religionis actus.*

Ut hæc doctrina clariùs percipiatur, & declaretur quâ ratione oratio, quæ pertinet ad intellectum, utpote quædam interna locutio & manifestatio, sit propriè actus religionis, quæ residet

A a a

in vo-

in voluntate, cum sit pars potentialis iusticie observandum est cum Cajetano hic quaest. 81. art. 4. D. Thomam in assignando virtutibus proprios actus potius respexisse ad identitatem ipsarum virtutum, quam ad identitatem potentialium: & ideo omnem actum qui non respicit nisi unam virtutem, appellat proprium talis virtutis, in quacunque potentia sit. Quod si plures virtutes respiciat, illius vocat proprium, a qua habet primam speciem boni & virtuosum actus, ac proinde cuius finem primario respicit. Hac ratione idem S. Doctor supra quaest. 3. art. 1. confessionem externam dicit esse actum proprium fidei, quamvis illa sit in potentia externa, & hac in intellectu; quia prima bonitas talis confessionis ex fide est, & eius finem respicit, non vero ex alia virtute. Et generaliter omnes actus externos, siue virtutis, siue vitii, attribuiamus ut proprios illis habitibus, a quibus sumunt primam speciem deformitatis, vel rectitudinis, ut comestionem temperantiae, externum luxum luxuria, &c. non curando an sint in eadem potentia, vel in diversis. Quia ergo prima & essentialis bonitas orationis tota est a religione, quia est bonitas reverentiae & cultus, oratio dicitur proprie actus religionis, quamvis sit in distincta potentia. Et ex hoc dicitur etiam actus religionis elicitive, quia ut bene observat Bannez supra quaest. 3. citata, & Alvarez 1. 2. disp. 92. dupliciter potest aliquis actus dici elicitus ab aliqua virtute; vel proprie & strictè, quia est immediata eius operatio, ac proinde manet in eadem potentia; vel largè, ex eo solum quod non sit medià alià virtute, quamvis mediet alia potentia; dicitur enim talis actus elicitus, quia non est proprie imperatus: nam actus proprie imperatus ab aliqua virtute dicitur ille, qui sit medià alià virtute eliciente; sicut actus qui elicitor ab humilitate propter Deum, dicitur imperari a charitate; & ideo ubi una tantum est virtus, qualitercumque influat in actum, dicitur hic procedere ab ea elicitivè. Hoc secundo modo oratio dicitur elici a religione; primo vero devotio, quae in voluntate existit.

6. Oratio definitur *Petitio decentium a Deo*. Subiectatur vero in intellectu: quia orare, quantum ad substantiam actus, nihil est aliud quam internum nostrum conceptum ad Deum ordinare, ipsi exprimere, intimare, ac notum facere; quod est munus intellectus: quare si quis solà voluntate desideret, non tamen ordinet in Deum desiderium suum, intellectu aliter illiloquendo, non erit tibi vera oratio; sicut in oratione externa non sufficit appetitus boni, nisi ille verbis & locutione ei cui oratio fit manifestetur. Unde alii sic definiunt orationem: *Oratio est desiderium coram Deo explicatio, ut aliquid ab eo impetremus.*

7. Quatuor vero in oratione velut partes integrales numerat Apostolus 1. ad Timoth. 2. *Orationem, postulationem, obsecrationem, & gratiarum actionem*. Nam qui orat, primò accedit mente ad Deum: & hac pars vocatur ab Apostolo specialiter oratio, soletque pro ea sumpta oratio definiti: *Ascensus seu elevatio mentis in Deum*. Deinde petit exprimendo suum desiderium: & hac dicitur *postulatio*, vel *supplicatio*. Tertiò proponit rationem impetrandi ex parte Dei, quae est ejus sanctitas, & Christi merita, per quae peti-

mus exaudiri: & hac dicitur *obsecratio*. Tandem adhibet rationem impetrandi ex parte nostra: & hac est gratiarum actio; quia deceptis beneficiis gratias agentes, impetremus potiora. Hac D. Thomas hic quaest. 81. art. 17.

Dignitatem, efficaciam, & necessitatem orationis, mirum in modum SS. Patres commendant, ut frequens illius exercitium fidelibus persuadeant. Dionysius Areopagita lib. de divinis nominibus pulcherrimo symbolo, & erudienti hieroglyphico aurea catenulae è caelis emissae, ad sidera, & ad ipsum Deum nos trahentis, orationem depinxit & adumbravit. Eiconcinat Clemens Alexandrinus lib. 7. Stromatum, ubi rationem assignans, cur primi cultores Christianae religionis, manibus in caelum elevatis orantes, subiungit: *Ut promptitudine & alacritate spiritus assequamur essentiam, quae apprehenditur intelligentia: & una cum verbo corpus a terra educere conantes, precamur & elevatam animam desiderio meliorum corporum in sancta progredi, magno animo corpora immunda despicientes.*

Chrysostomus lib. 2. de orando Deum, docet quòd sicut corpus humanum abique nervis tum aliquid habere non potest, ita neque anima abique oratione, subindeque quòd anima oratione destituta, est veluti paralytica. Quem adducum (inquit) corpus nervis cohaeret, currit, stat, minuetur, & compactum est, adeò ut si nervus incidatur, universam corporis harmoniam dissolvat: ita anima per sanctas preces sibi constant & compinguntur, ac piecatis summum facile peragunt. Quòd si corpus deficiat praetione, perinde fecerit ac si piscem ex aquis extraxerint, enim pisces vita est aqua, ita tibi deprecatio. Per hanc datur velut ex aquis subvolare, caelumque transcendere, ac prope Dominum fieri.

Bernardus serm. 49. in Cantica asserit quòd oratio est cella vinaria, in quam Sponsus inducit Sponsam, hoc est animam dilectam, & ubi inebriatur vino devotionis, quod laetificacem, torrente voluptatis potatur.

Augustinus serm. 12. 6. de tempore: *Oratio iusti* (inquit) *clavis est caeli: ascendit precatio, & descendit Dei misericordia*. Licet alta sit terra, altum caelum, audit tamen Dominus hominis linguam, si mentem habeat conscientiam. Et alibi in laudes orationis totus effusus, sic exclamat: *Quid oratione praerarius: Oratio est anima sancta praesidium, Angelo locus solatium, Diabolo supplicium, gratum Deo obsequium, columna sanctorum virtutum, anima scala, fundamentum fidei, religionis laus, perfecta gloria, spes certa, sanitas incorrupta. O oratio sancta! beatus qui nunciat, sed beator qui te frequentat.*

Demum Cassiodorus ad versum illum Psalmi 140. *Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo*, hac scribit: *Incensum est odoriferissimum suavis adustus, quae carbonibus concremata, gratissimum fumum porrigit ad superna, & odorantes delectabili jucunditate permulcet: sic fidelium oratio, igne charitatis incensa, divinis conspectibus impetratur, quae magis humilitatis & compunctionis pondere sublevarur. Virtutibus enim Dominus nostrum tanquam bonis delectatur odoribus; nam & orationem sanctam velut odorem suavisimum suscipere Dominum in Apocalypsi legitur, ubi dictum est: *Stetit Angelus super aram Domini, habens thuribulum aureum in manu sua, & ascendit fumus supplicationum de manu Angeli in conspectu Domini, ut daret de orationibus sanctorum.* Aut ut vulgatus*

TEXTUS

textus habet: *Stetit Angelus ante altare, habens thuribulum aureum, & data sunt illi incensa multa, ut daret de orationibus Sanctorum omnium super altare aureum, quod est ante thronum Dei; & ascendit fumus incensum de orationibus Sanctorum, de manu Angeli, coram Deo.*

Ad eandem Plalmistæ versiculum egregie oblerat Bellarminus, qualitates bonæ orationis re-
ad designari similitudine Thimiamatis, quod of-
ferebatur in templo ex præcepto Dei mane & ve-
tere, ut habetur Exodi 30. Illud enim (inquit)
habebat qualitates: Primum constabat ex quatuor generi-
bus aromatum, nimirum: burre, galbano, oniche, & stacte,
ut monet S. Hilarius: hinc efferebatur odor suavissimus.
Secundo offerebatur in templi parte nobilissima & interio-
ri, quæ dicebatur Sancta Sanctorum, ubi erant tabula
Testamenti, & altare aureum. Tercio offerebatur per
Sacerdotem. Quarto ponebatur super ignem,
unde excitabatur fumus recta sursum ascendens. Qua-
rta aromata sunt quatuor virtutes, scilicet: fides, fiducia, chari-
tas, & humilitas. Ex his componitur oratio Deo gra-
tissima. Templum Dei est homo, Vos estis (inquit A-
postolus) templum Dei, 1. ad Corinth. 6, sed pars
interior est anima, in cuius mente est lex Domini, digito
Dni scripta; & in cuius voluntate est altare aureum, cor
quodificat mundum, & ornatum gratia Dei. Summus
Sacerdos est Christus: per illum enim, ut Advocatum no-
strum, semper orare debemus, & idcirco singulas preces si con-
cludimus: Per Dominum nostrum Iesum Chri-
stum. Denique ignis, qui fumum suavisissimum, & dire-
ctum sursum ascendente excusat, est fervor desiderii: sed in
recta assensione notatur recta intentio, & iugis attentio.
Quem orantem videantur ab hominibus, illi aurâ
temporalis detorqueant incensum, ne non recta ascendant:
illi etiam quæ vagationes mentis habent, non dirigunt ora-
tionem ut debent: vagationes enim veluti status vento-
rum dissipant & dissipant fumum orationis, ut non re-
cta sursum ascendant, & quia valde difficile est liberari ab
omni vagatione mentis, idcirco Propheta huius rei meminit,
dicens: Dirigatur oratio mea sicut incensum in con-
spectu tuo. Hæc Bellarminus.

ARTICULUS III.

De actibus externis religionis.

Præter duos actus internos religionis, jam ex-
plicatos, plures sunt externi, nimirum ado-
ratio, sacrificium, oblatio, votum, iuramentum,
adoratio divini nominis, ejusque per laudem as-
piratio de quibus breviter hic agendum est.

Adoratio definitur potest Honor externo corpo-
rali Deo exhibitus. Relictâ enim questione,
an sit verè & propriè adoratio illa quæ interius in
sola mente concluditur (quam tractat Vazquez
tom. 1. in 3. p. disp. 93.) actio illa cui nomen ado-
rationis per prius accommodatum fuit, est quæ
cumque actio exterior, per corpus exercita, ad
significandum internam reverentiam & venera-
tionem, cujusmodi sunt genuflexio, discopertio
capitis, corporis inclinatio &c. Quamvis enim
actus isti externi, secundum se præcisè, ad bonum
& malum sint indifferentes, ac proinde ad reli-
gionem non pertineant, nisi ut respiciant inter-
nam devotionem: & possint adoratio appellari;

Tom. IV.

ipsum tamen adorationis nomen non tribuitur a-
ctui interno, nisi in ordine ad prædictos motus,
& ut eos includat: sicut nomen restitutionis non tri-
buitur absolute voluntati restituendi, nisi in ordine
ad exteriorem actum, vel potius tribuitur ipsi ex-
terno actui, ut stat sub tali voluntate.

Porro hæc obligatio colendi Deum externâ ado-
ratione, juris est naturalis: Tum quia ex duplici
natura compositus sumus, intellectu & sensibili &
sensibili, ideoque duplicem adorationem Deo of-
ferre tenemur, nimirum spiritalem, quæ consistit in
interiori mentis devotione, & corporealem, quæ
consistit in exteriori corporis humilitatione, ut dis-
currit S. Doctor 2. 2. quæst. 84. art. 2. in corp. Tum
etiam, quia cum homines socialiter vivant, debent
non solum Deo, vel Angelis, sed aliis quoque ho-
minibus, suam erga Deum sub missionem significa-
re, seque esse veri Dei cultores & adoratores: quod
facere nequeunt per actus purè internos & spirita-
les, hominibus incognitos.

Sacrificium est oblatio rei sensibilis, à legitimo
ministro Deo facta, per realem immutationem, ad re-
standum supremum illius dominium, in vitam & in
mortem.

Dicitur primò oblatio, quia hæc largè sumpta,
est genus ad sacrificium & simplicem oblationem,
nam in omni sacrificio aliquid Deo offertur. Ad-
ditur rei sensibilis, ut excludatur interna oblatio,
quæ mens se Deo offert, quæ non est propriè sa-
crificium, licet interdum in Scriptura hoc nomi-
ne appellatur, ut Psal. 50. Sacrificium Deo spiri-
tus contribulatus. Subditur à legitimo ministro,
quia cum sacrificium sit excellentissimum & pu-
blicus Dei cultus, par est ut non fiat nisi à perio-
na, publicè autoritate ad id destinata, qualis est
Sacerdos. Hinc Osiâ Rex, cum non esset Sacer-
dos, & tamen sacrificium offerre vellet, à Deo
punitus est, & lepra percussus, quod Sacer-
dotis officium usurparet. Paralip. 2. Additur Deo fa-
cta, quia sacrificium soli Deo debetur, nec hu-
jusmodi cultum licet ulli creaturæ offerre. Per
realem immutationem, quia ea quæ sacrificantur,
in ipso sacrificio immutari debent, vel immutatio-
ne, vel combustione, vel fractione, &c. ut sic
melius significetur illud offerri Deo, ut primo
principio totius entis, qui potest suo supremo do-
minio res creatas destruere. Reliquæ particu-
læ, ad testandum supremum illius dominium in vitam
& in mortem, posite sunt ad declarandam spe-
cialem rationem cultus, qui per actum sacrifi-
candi intenditur & exhibetur, nempe ut profitea-
mur Deum esse autorem nostri esse, & dominum
vitæ & necis; illaque hostiæ destructione, quasi
vice nostri oblatæ, protestemur nos quicquid su-
mus illi debere, dignumque esse, ut si opus foret,
& si ipse vellet, totum in ejus honorem insume-
retur. Cum enim ut rectè dicit Eusebius lib. 1. de
monst. Evangelicæ cap. ultimo, naturali ratione
viderent homines suam se vitam Deo debere of-
ferre, quia tamen non conveniebat, neque Deus
permitteret homines ipsos sacrificari, lege natu-
ræ introductum est, ut homines vice sui ipsorum,
animalia, vel alias res sensibiles Deo immola-
rent, protestando se eodem modo vitam suam ob-
laturos, si oporteret.

Ex his intelliges differentiam quæ reperitur in-
ter adorationem, oblationem simplicem, & sa-
crificium: nam adoratio exhibet cultum Deo ran-
quam superiori, unde per illam homo suam erga
Deum submissionem significat: oblatio, ut domino

Aaa 2

terum

ferum omnium exteriorum, & ideo ipsi tem aliquam exteriorem offert, in quo distinguitur ab adoratione; sacrificium verò tanquam supremo vitæ & necis Domino, unde ad hoc significandum, res oblata destrui, vel saltem aliquo modo immutari debet.

13. Dices primò, Si hæc definitio esset bona, sequeretur martyrium esse verum sacrificium, est enim oblatio exterior, quæ Martyr seipsum immolat Deo, in protestationem supremi dominij quod Deus in suam ipsius vitam & mortem habet. Sed hoc non admittunt communiter Theologi: Ergo &c.

Respondeo negando sequelam Majoris: ad proprium enim sacrificium requiritur, ut sacrificans activè, saltem indirectè concurrat ad immolationem victimæ; nam essentia sacrificij formaliter consistit in activa immolatione victimæ in divini cultus protestationem facta: Martyr verò ne indirectè quidem activè concurrat ad immolationem sui corporis, sed merè passivè, sustinendo tantum passionem & mortem à tyranno illatam: cum enim non habeat vitæ suæ dominium, non potest illam activè destrui, sed tantum illius destructionem pati. Hinc evidens infertur discrimen inter Martyrum & Christi mortem, quæ sunt propriissimum sacrificium: Christus enim activè, saltem indirectè, operatus est suæ humanitatis immolationem; quia dum actu patiebatur, poterat non pati, & impedire omnes passiones, & mortem à Judæis illatam, non solum subtrahendo se è manibus Judæorum, sed etiam non permitteendo ut humanitas sua tormenta sentiret, per dotem impassibilitatis, quam communicare saltem ad tempus poterat corpori. Unde non solum Christus habuit libertatem antecedentem vitæ, passionem & mortem, sed etiam concomitantem, in actu patiendi & moriendi, quam potestatem non habent Martyres, qui illatos à tyranno cruciatus & mortem impedire non possunt.

14. Dices secundò, Multa fuerunt sacrificia, tum in lege naturæ, tum in lege scripta, in quibus nulla fiebat destructio vel immutatio rei oblatæ, ut sacrificium Melchisedech qui obrulit panem & vinum in sacrificium, Genes. 14. nulla mentione facta de actione immutativa panis & vini. Similiter Levitic. 23. panes primitiarum, & duo agni, sacrificari dicuntur; & tamen hæc postquam elevata erant à Sacerdote, coram Domino, cedebant in usum Sacerdotum, neque ibi præscribitur alia immutatio. Addi potest oblatio hirci viventis, Levitic. 16. quem Sacerdos non aliter offerebat, quam posita utraque manu super caput ejus, confitens omnes iniquitates filiorum Israel, & universa delicta atque peccata eorum, quæ imprecans capiti ejus, emittebat illum in desertum. Demum in nova lege in celebratione Missæ Christus offertur Deo in sacrificium, & tamen cum corpore ejus sit gloriosum & impassibile, non destruitur, nec immutatur: Ergo ad sacrificium non requiritur vera & realis immutatio victimæ, sed sufficit ejus oblatio.

15. Respondeo negando Antecedens, nullum enim proferri potest exemplum sacrificij ex Scriptura, in quo non facile sit intelligere fuisse factam aliquam destructionem vel immutationem rei oblatæ. Nam de sacrificio Melchisedech affirmant celeberrimi Interpretes in cap. 14. Genes, ipsum aliquid panis igni tradidisse, & aliquid vini libamine consumpsisse, ut fieri solebat in

A sacrificiis pacificis, id est ad gratiarum actionem institutis. Idem dicendum de panibus propositionis, & de panibus primitiarum; non tantum panes illi coquebantur à Sacerdotibus, sed aliqua eorum particula igni comburebatur, ut de panibus propositionis indicat textus Hebraicus Levitic. 4. versu 9. ubi pro eo quod vulgatus Interpres ait de panibus propositionis, *Sanctum sanctorum est de sacrificijs Domini*, sic habet: *קֹדֶשׁ קִדְשִׁים הוּא לֹא מֵאֵשׁ יִהְיֶה* Sanctitas sanctitatum hoc est de ignitionibus Domini. Ignitio autem propterea significat combustionem & non actionem panum. Similiter duo illi agni de quibus fit mentio Levitic. 23, non tantum elevabantur coram Deo, sed etiam occidebantur in Desertum, & postea in esum Sacerdotum cedebant, ut ibidem docent Interpretes. Nec obest quod Scriptura non faciat mentionem hujusmodi omnium actionum, quia non omnia semper exprimitur, vel ex eo patet, quod Apostolus ad Hebræos 9. refertens id quod Moyses fecerat Exodi 24. sanctius verus Testamentum, ait Moysen accepisse sanguinem vitulorum, & hircorum, cum aqua & lana coccinea, & hyssopo; ipsum quoque librum aspersisse. Cum tamen in Exodo nihil de hyssopo, & lana coccinea, de qua aqua & aspersione libri scriptum esset, sed id sola traditione constaret, etiamque Judæis adeo notum, ut Apostolo nulla probatione opus fuerit.

C De hircio autem vivente, & in desertum emissio, cuius fit mentio Levit. 16. dici potest, illum non fuisse integrum sacrificium, sed partem unius integri sacrificij: duo enim hirci jubentur ibi offerri pro peccato populi, quorum unus occidatur, alter dimittatur in desertum, modo præ dicto. Sicut Levit. 1. 4. initio, jubentur offerri duo passeris pro lepra mundatione: quorum unus immoletur, alter vivus dimittatur, & in agrum avolare sinatur. Nimirum ad repræsentandam Christi mortem, per hircum & passerem occisum: relictæ actionem verò, per hircum, & passerem vivum. Vel quod Christus quæ homo tantum, passus, & mortuus sit: manens quæ Deus, impassibilis & vivus.

D Demum ad id quod subditur de sacrificio Missæ, ascendam est corpus & sanguinem Christi destrui moraliter in Eucharistia, quatenus vi verborum ponuntur sub speciebus panis & vini in statu deteriori, inepro usibus suis naturalibus & humanis, atque tendente ad consumptionem & destructionem: cum enim ibi ponantur modo indivisibili, ponuntur modo naturaliter inepro functionibus & usibus eorum propriis. Item cum ibidem constituentur per modum cibi & potus, tendunt ad usum quo destruantur, & desinant esse, speciebus corruptis. Demum in sacrificio Missæ fit immolatio mystica ipsius Christi, quatenus vi verborum ponitur corpus sub specie panis, & sanguis sub specie vini, ad repræsentandam separationem utriusque, factam in cruce & in morte Christi. Unde in tali sacrificio fit mystica quedam sanguinis per gladium verborum effusio, ut Cyrillus loquitur: sicut sacrificia veteris legis, non bene physica sanguinis effusione, per victimarum occisionem peragebantur. De quo fultius Tractatu de Eucharistia, cum de sacrificio Missæ differemus.

E Explicata essentia & definitione sacrificij in communi, superest ut tradamus varias ejus spe-

actes & divisiones, ac multiplicia veteris legis sacrificia, breviter hic recensamus. Sacrificium ergo jam descriptum, multipliciter dividitur. Primo ratione materie dividitur in victimam, sive hostiam, immolationem, & libamen: quando enim fiebat ex animalibus occisis & consumptis, dicebatur victimam, sive hostia; quæ nomina ab hostibus victimis, aut vincendis, & debellandis, derivata sunt, eo quod ad victoriam reportandam, vel ad gratias agendas pro illa reportata, offerri solebant. Quando autem fiebat ex rebus inanimatis solidis, dicebatur immolatio, nomine deducto à mola, in qua fruges terebantur: quando ex liquidis, dicebatur libamen, eo quod vinum, oleum, & alii liquores libarentur, id est sui effusione offerrentur Deo, ad significandum superemum quod habet in vitam & in mortem dominium. Exempla hujusmodi omnium differentiarum extant in lege Moysi: nam animalia munda occidebantur, id est oves, agni, boves, vituli, hædi cpræ, columbæ, passeræ, & mures; & multe res inanimatæ solidæ offerebantur in sacrificium, nimirum panis qui in frustra secabatur, vel ex aliqua sui parte comburebatur, reliquæ cedente in eum Sacerdotum, aut offerrentium, similia quæ farragine, clibano, vel craticulâ coquebatur; tal quod in ignem conjiciebatur; itus quod adolebatur; maniculus spicarum qui torrebatur; & triticum quod molâ vel postillo contrebatur; quicquid quoque non nulla sui effusione offerebantur, ut sanguis, aqua, vinum, oleum.

Secundò ratione formæ, seu modi quo fiebat, dividi potest sacrificium in cruentum & incruentum. Præstiebat sanguinis effusione, ut in occisione animalium; postèus sine illa, ut in aliis oblationibus. Utriusque generis fuerunt multa sacrificia, non modò in lege Moysi, ut patet ex dictis, verum etiam in lege naturæ: nam Abel, Noë, Abraham sacrificaverunt animalia per ipsorum occisionem, Gen. 4. 8. & 15. Melchisedech verò Rex Salem, & Sacerdos Altissimi, dicitur panem & vinum obtulisse in sacrificium, Gen. 14. Valuitque hæc differentia veterum sacrificiorum ad representandum duplex Christi sacrificium; unum cruentum in cruce peractum, secundum quod Christus dici potest Sacerdos secundum ordinem Aaron; alterum incruentum in Eucharistia, secundum quod dicitur Sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Unde Theodoretus: Typum Melchisedech gerebat Sacerdotis Domini: idèque Abrahæ panes, vinum, & massam farinæ vicissim dedit, prout moris erat, Deo talia offerens; animadvertens enim & in hoc typum patere.

Tertiò dividebatur olim sacrificium ratione formæ, in holocaustum, hostiam pacificam, & sacrificium pro peccato. Holocaustum erat in quo tota res comburebatur, ut in fumum resoluta ad Deum ascenderet; eratque perfectissima sacrificium, quia in illo expressius significatur omnipotens Dei esse. In aliis duobus sacrificiis partim cremabatur, partim verò sacerdotibus, aut offerentibus reservabatur. Distinguebantur verò, quia hostia pacifica offerebatur pro beneficiis acceptis, vel accipiendis; sacrificium verò pro peccato in ipsius expiationem.

Demum ex fine dividebatur in sacrificium propitiatorium, seu hostiam, quæ pro peccatis præteritis offerebatur. Eucharisticum, quod & honorarium seu gratiarum actionis dicebatur, offerebaturque pro acceptis beneficiis in communi; pro beneficiis verò in particulari, erat hostia pacifica, ut fuit agnus Paschalis in memoriam specialis beneficii Egyptiacæ liberationis. Imperatorium, quod erat pro futuris donis impetrandis, vel malis vitandis & præcavendis.

Cæterum in lege gratiæ omnia hæc sacrificia cessarunt, essetque superstitiosum aliquo ex illis uti: quia adest perfectissima hostia, & sacrificium corporis & sanguinis Christi Domini, quod in tot illis legalibus sacrificiis figurabatur, atque ita debent cessare figuræ, existente veritate. Unde ait Ecclesia in quadam collecta: Deus qui legalium differentiam hostiarum, unius sacrificii perfectione sanxisti &c. Et Tridentinum sess. 22. cap. 1. exponens de Sacrificio missæ prophetiam Malachiæ de oblatione munda in omni loco offerenda nomini Domini, concludit: Hæc denique illa est quæ per varias sacrificiorum, naturæ, & legum tempore, similitudines figuratur, utpote quæ bona omnia, per illa significata, velut illorum omnium consummatio & perfectio completur.

Oblatio, ut distincta à sacrificio, est actus quo res externas Deo offerimus sine mutatione earum facta. Ita S. Thomas 2. 2. quæst. 86. art. 1. in corp. ubi sic habet: Nomen oblationis commune est ad omnes res quæ in cultum Dei exhibentur, ita quod si aliquid exhibetur in cultum divinum, quasi in aliquid sacrum quod inde fieri debeat, consumendum & oblatio est, & sacrificium. Unde Exodi 29. dicitur: Offeres totum agnorem in incensum super altare: oblatio est Domino odor suavisimus victimæ Dei. Et Levit. 2. dicitur: Anima cum obtuleris oblationem sacrificii Domino similia erit ejus oblatio. Si verò sic exhibeatur ut integrum maneat divino cultui deputandum, vel in usu ministrorum expendendum, erit oblatio, & non sacrificium.

Hujusmodi simplicis oblationis sæpe mentio in Scriptura: nam Levit. 13. præcipitur oblatio de manipulis novarum spicarum; & Deuter. 26. jubentur filii Israël tollere de cunctis frugibus suis primitias in cartallo, & ferre ad sacerdotem, qui ponat ante altare Domini. Et ad Hebræos 5. sic dicitur: Omnis Pontifex à hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in his quæ sunt ad Deum, ut offerat dona & sacrificia pro peccatis. Ubi per dona, &c. distinguit Apostolus à sacrificiis, intelligit simplices oblationes primitiarum, aliarumque rerum, quæ non adolebantur aut consumebantur in sacrificium, sed integræ Deo offerebantur ad usum sacerdotum & templi, ut Theophylactus & alii Patres exponunt.

Votum definitur à D. Thoma 2. 2. quæst. 88. 23. art. 2. & art. 5. in corp. Promissio Deo facta ad ejusdem Dei cultum. Dicitur promissio, quia est voluntas obligatoria, differtque à simplici proposito, quod est sola voluntas & destinatio aliquid faciendi. Unde idem Sanctus Doctor loco citato articulo primo comparat promissionem cum imperio, in eo quod quemadmodum aliquis per imperium obligatur alium, in quem habet potestatem, ita per promissionem obligatur seipsum ad aliquid faciendum, vel omittendum; eademque de causa dici solet, votum esse legem privam, quam quisque sibi ipsi imponit, & quæ seipsum obligat ad aliquid. Dicitur autem hæc promissio fieri Deo: quia licet non modò votum coram

Tom. IV.

Sanctis & Prælati fieri possit, ut eorum reverentia moveat ad ejus observationem, sed ipsa etiam promissio possit ad ipsos immediate dirigi, atque ad eorum cultum & observantiam referri, ut patet in voto solemniquod in nostro Ordine emittitur, in quo sic dicitur: *Promitto obedientiam Deo, & B. Mariæ, & B. Dominico &c.* nihilominus hæc promissio prout fit Sanctis, non habet rationem voti formaliter, sed tantum materialiter, ut docet S. Thomas loco citato art. 5. ad 3. quatenus ut fit verè & propriè votum, debet adjungere tacitè vel expresse alia promissio, quâ promittimus Deo nos id facere quod promittimus Sanctis: & hæc promissio, quæ fit Deo, est votum, & pertinet ad religionem; quæ verò fit Sanctis, non est votum per se, sed materia voti, seu alterius promissionis Deo factæ, & illi veluti materiæ rationem voti formaliter afferentis; unde non cadit sub religione, sed sub dulia, hyperdulia, iustitia, vel fidelitate, ut dicunt Salmanticenses in Tractatu de Virtutibus, exponentes generalem divisionem omnium virtutum. Dicitur tertio hæc promissio fieri Deo, ad ejusdem Dei cultum: quia cum votum sit actus religionis & latræ, est ordinatio eorum quæ quis voverit in divinum cultum & obsequium. Unde existimo quod si quis promittendo Deo perpetuam castitatem, nullo modo intenderet Dei honorem, sed tantum majorem temporalem commoditatem, aut quid aliud, ille non propriè voveret, neque talis promissio esset indispensabilis ab Episcopo, sicut est verum votum perpetuæ castitatis.

24. Juramentum est, attestatio divini numinis, vel invocatio divini testimonii, ad fidem faciendam, promissionemve firmandam. Unde secundum substantiam est actus intellectus, quædamque locutio, quâ Deum vocamus in testem ad confirmandam veritatem, fidelitatemque nostram in verbis & promissis: & quia hujusmodi invocatione profitentur divinam excellentiam, spectat elicitive ad religionem, sicut de oratione & voto diximus. Debet autem juramentum, ut religiosum sit, tria observare, nempe veritatem, iustitiam, & iudicium secundum illud Jeremiæ 4. *Iurabis, vivit Dominus, in veritate, & iudicio, & in iustitia.* Veritas requiritur, quia Deus non nisi verum potest testificari: iustitia, quia non vult suo testimonio alicui iniuste noceri: iudicium, quia Dei testificatio irregularis adducitur super re admodum levi, vel ubi nulla est necessitas.

25. Adjuratio fit cum aliquem ad quippiam faciendum, vel omittendum obtestamur per Deum ipsum, ut ejus amor, timor, aut reverentia efficaciter eum promoveat, ne alioqui videatur non satis magni facere supremam ejus majestatem, vel ut ejus timorem illi incutiamus. Hunc verò actum pertinere ad religionem patet: quia per se facit ad cultum Dei, quem honoramus hoc ipso quod majestatem ejus reverenter interponimus, ut alius ejus respectu, vel terrore moveatur. Esse autem esse iustitiam ejus actum, & distinctum ab aliis, dubitari nequit, nisi de duobus, juramento scilicet & oratione. Differt nihilominus a juramento, quia juramentum usurpamus ad nos ipsos obligandos, vel ad aliquid confirmandum per Dei veracitatem & auctoritatem; adjuramus autem, ut alium obligemus aut adigamus ad aliquid faciendum, vel ad quiddam omittendum, propter reverentiam aut terrorem divinæ majestatis. Ab oratione verò differt, quia adjuratio fieri potest imperando, non deprecando, & tunc altem est actus

A specialis, & omnino diversus ab oratione, quando verò fit deprecando, addit simplici orationi obtestationem.

Ultimus actus religionis est invocatio, seu assumptio divini nominis per laudem: de qua ait S. Thomas 2. 2. qu. 91. art. 1. ubi docet divini nominis laudes, hymnis, canticis, aliisque similibus modis celebrandas esse; non quidem ut Deo, qui cordum est scrutator, quam de ipso habemus opinionem significemus; sed ut nostris, audientiumque animos ad eum amandum, venerandumque excitemus. Et quamvis Deus ut est in ipso, utpote ineffabilis & incomprehensibilis, & propriè laudari valeat, ut sit major omni laude, secundum esse ejus tamen, qui ab illo in nos proveniunt, possumus ipsum laudare, juxta illud Isaiæ 63. *Laudem Domini annuntiabo super omnibus quæ reddidit nobis Dominus*, ut declarat S. Doctor art. citato in resp. ad 1.

DISPUTATIO IV.

De aliis virtutibus iustitiæ annexis.

Explicatâ definitione religionis, & præcipui ejus actibus, tam interioris, quàm exterioris, breviter agendum est de aliis virtutibus iustitiæ annexis, quæ partes ejus potentiales appellari solent. Unde fit

ARTICULUS UNICUS.

Aliæ partes potentiales iustitiæ breviter explicantur.

Præter religionem, quæ inter partes potentiales iustitiæ primum locum obtinet, plures aliæ assignari solent, nimirum poenitentia, pietas, observantia, obedientia, gratitudo, vindictio, veritas, amicitia, & liberalitas, de quibus ait S. Doctor 2. 2. qu. 101. usque ad 123. præterquam de poenitentia, cujus tractationem rejecit ad quæst. 85. tertiæ partis, ubi etiam nos de illa dicemus.

Post religionem ergo, & poenitentiam, quæ sunt in ordine ad Deum, sequitur pietas per quam parentibus debitus cultus officiumque attribuitur: parentes enim sunt veluti secundarii quidam respectu filiorum, tanquam secundaria principia essentia & vitæ; unde representant filios quodammodo ipsum Deum, qui est primarius & summus omnium Pater. Et ob hanc rationem (ut rectè observat Philo in lib. de Decalog.) post præcepta primæ tabulæ, quæ ad cultum Dei pertinent, primum secundæ tabulæ institutum fuit de honore parentibus exhibendo. Quia verò in consanguineis parentum sanguis invenitur, ideoque pietas aliquatenus quoque ad consanguineos extenditur, tanquam respectus primario illo & fontali jure, quo parentibus obstringimur. Illa quoque respicit patriam: quia hæc etiam aliquo modo est ortus principium, & quia parentes fovet, & opportuna ad orum & educationem præbet. Unde Hierocles dissertatione de obsequiis in patriam, sic ait: *Est patria, per loven, vel alterum quidam Deus, & primus maximusque pater.*

Quare qui nomen ei imposuit, & re ipsa, non temerè patriam nominavit, vocabulo quidem a patre deducto, patriam tamen faminā terminatione, ut ex u-
 pronuntiato tamen faminā terminatione, ut ex u-
 patriam unam ex aequo duobus parentibus colendam
 esse. Praefertur autem omnino est patriam utriusque paren-
 tis, & ne simul quidem parentes ambos par-
 ti majori fieri, sed aequali honore dignari.

Pietatem sequitur observantia, per quam ho-
 mines aliqua dignitate antecellentes, cultu quo-
 dam & honore prosequimur: sicut enim paten-
 tibus & patriis, quia sunt principia naturalis esse
 & educationis, debemus peculiare obsequium
 & cultum, pro quo exhibendo constituitur pie-
 tas; ita superioribus, quia auctores sunt nostrae
 gubernationis & directionis, per leges, per prae-
 cepta, per consilia, per doctrinam, &c. debemus
 specialem honorem, ad quem praestandum po-
 nitur observantia. Nec solum personas in digni-
 tate jam constitutas, a quibus de facto gubernan-
 tur, observantia cultu prosequimur, sed etiam
 omnes virtutes, sapientia, aiaave perfectione in-
 signes, quatenus ratione talis perfectionis apri-
 sunt nos dirigere, & idonei ad nobis praelucen-
 dum, digni; ad quorum exemplar conformare
 nos nitimur; subindeq; honorem & cultum
 merentur, tametsi non tantum, quantum iij qui
 actu nobis impendunt gubernationis benefi-
 cium, polientq; in nos auctoritate & potestate:
 siquidem colendis & observandis artius a-
 stringimur, quippe qui actu in nos conferant
 gubernationis beneficium. Cave tamen ne pu-
 tes observantiam respicere hujusmodi benefi-
 cium, & in ejus compensationem intendere, id
 enim spectat ad gratitudinem. Observantia ita-
 que respicit beneficij illius fontem, seu excellen-
 tiam & dotem, ex qua tale beneficium prodit,
 vel prodire aptum est.

Comes observantiae est obedientia; utraque
 enim respicit superiore, cum hoc tamen discrimi-
 ne, quod observantia illum ut praecellentem
 respicit; obedientia vero ipsū inspicit ut poten-
 tem obligare ad aliquid faciendum, vel prae-
 mittendum; unde per se respicit praeceptum, ut
 praeceptum est, eaq; intentione operatur, ut il-
 lud impleat, subindeq; specialis est virtus; quia
 est ad omnium materias se extendat, in omni-
 bus tamen unam inspicit rationem formalem,
 quae est superioris praeceptum, in cuius adimple-
 tione, formalissime ut tali, splendet specialis ho-
 nestas, praeter honestatem ipsius rei praeceptae.

Vis autem praeciendi supponit jas & pote-
 statem regendi, quae ex triplici capite provenire
 potest. Primò ex ratione causae & effectus; nam
 causa naturaliter habet potestatem in suum ef-
 fectum; & hac ratione Deus potest imperare
 omni creaturae rationali, quia est author illius,
 ipsa vero opus Dei & figmentum: idemq; suo
 modo competit parentibus in filios. Secundò
 advenit ratione totius & partis, eo quod
 pars naturaliter subit toti, & regatur ab illo; &
 hoc modo Respublica habet auctoritatem &
 potestatem in singula membra. Tertiò provenit
 ex ratione agentis & patientis, vel instrumenti;
 agentis enim est movere & dirigere patientem, si-
 cut & causae principalis suum instrumentum:
 sic marito competit potestas in uxorem, domi-
 no in servum, hero in famulum &c.

Assignantur pro perfecta obedientia tres con-
 ditiones. Prima est quod sit cetera; non quod ho-
 mo non videat quid exequatur, quomodo enim
 aliqui ageret: aut quod temerarie & cetero

A modo irruat in executionem, sive honesta, sive
 illicita sit (id enim longissime abest ab eo qui ex
 virtute, & secundum rectae rationis regulam o-
 peratur) sed quod rationes praecepti, seu moti-
 va quae superiorem induxerunt ad praeci-
 piendum, non perscrutetur, satisq; ei sit, quidquid
 praeciatur, dum illicitum esse non constat,
 praeci ab eo qui locum Dei tenet. Unde Gre-
 gorius in 1. Regum lib. 2. cap. 4. Vera obedientia
 nec praepositorum intentionem discutit, nec praecepta
 discernit; quia quod omne vita sua iudicium majori
 subdidit, in hoc solo gaudet, si quod sibi praecipitur o-
 peratur; nescit enim judicare quisque perfecte dedit
 obedire. Hanc obedientiam S. Dorotheus doct.

1. sub finem, vocat indiscretam & absque ullo de-
 lectu, quasi diceret exoculatam & cecam; nam
 oculus mentis est discretio, ut Cassianus collat.
 2. cap. 2. notavit. Eam valde commendat Um-
 bertus lib. 5. de erudit. relig. p. 2. cap. 16. ubi re-
 ctè admonet non posse regularem fieri ut ju-
 mentum apud Deum, nisi, quod alligatis ad
 molam trullatilem volvendam equis solemne
 est, sensus ac judicij sui oculos occlusos, imò, ut
 ipse loquitur, erutos habeat.

Secunda conditio obedientiae est ut sit prom-
 pra ad exequendum, ut nec praeceptum differat,
 nec tergiversetur, neq; excuset, nec lentè &
 cum torpore ad opus accedat. Imò praeventio
 praecepti, seu executio actus, quia cognoscitur
 placere superiori, etiam si nondum praeceptum
 promenti, praestantissimum obedientiae exerci-
 tium continet, estq; actus heroicus illius: sicut
 enim qui ante tempus conditum anticipat so-
 lutionem, elicit actum perfectae justitiae, ita qui
 praecipit iustum, elicit verè actum obedien-
 tiae, & quidem perfectissimum. Unde Bernardus
 term. 4. de diversis? Fidelis obediens (inquit) ne-
 seit moras, ignorat tarditatem, praecipit praeci-
 piens; parat oculos visui, aures auditui, linguam voci,
 manus operi, itinere pedes; totum se colligit ut impe-
 rantis colligat voluntatem. Id est ut intelligat quae
 sit ejus voluntas.

Tertia est, ut sit fortis in opere praecepto ag-
 grediendi, & perseverando in illo, ne propter
 rei difficultatem ab obediendo relinquit; exem-
 plo Salvatoris & Redemptoris nostri, qui factus
 est obediens usq; ad mortem, mortem autem crucis, ut
 ait Apostolus. Sive qui (ut loquitur Bernardus)
 ne perderet obedientiam, perdidit vitam.

Obedientiam S. Augustinus & D. Thomas
 ceteris virtutibus moralibus praeferre viden-
 tur; eiq; palmam concedere: ille enim lib. 1.
 contra Advers. cap. 14. Obedientia (inquit) ma-
 xima est virtus, & ut sic dixerim omnium origo ma-
 terque virtutum, in ea natura, cui sic datum est arbi-
 trium liberae voluntatis, ut eam tamen necesse sit vi-
 vere sub potestate melioris. Ille verò hic quaest. 10. 4.
 art. 3. haec scribit: Per se loquendo laudabilior est o-
 bedientia virtus, quae propter Deum contemnit pro-
 priam voluntatem, quam alia virtutes morales, quae
 propter Deum aliqua alia bona contemnunt. Existi-
 mo tamen illos SS. Doctores non velle praeferre
 obedientiam religioni (praeterquam cum S. Thomas
 hic quaest. 81. art. 6. religionem omnibus virtuti-
 bus moralibus absolute anteponat, sed eam esse
 obedientiam praestantiam arbitrari, ut solis virtuti-
 bus Theologicis, & religioni cedere videatur.

Sexta pars potentialis justitiae est gratitudo, ad
 cuius munus pertinet beneficium ab alio accep-
 tum recognoscere, & pro eo aliquid benefactori
 rependere, nempe gratiarum actionem, obse-
 quium,

quum, cultum, vel aliud beneficium. Hoc enim rationi consentaneum est, ut ostendit D. Thomas hic quæst. 106. art. 3. hoc discursu: Omnis effectus naturaliter ad suam causam convertitur, unde Dionysius dicit 1. cap. de divin. nomin. quod Deus omnia in se convertit tanquam omnium causa: semper enim oportet quod effectus ordinetur ad finem agentis. Manifestum est autem quod benefactor, in quantum huiusmodi, est causa beneficiati, & ideo naturalis ordo requirit, ut ille qui suscepit beneficium, per gratiarum recompensationem convertatur ad benefactorem secundum modum utriusque, & sicut de patre dictum est supra, benefactori, in quantum huiusmodi, debetur honor & reverentia, eo quod habet rationem principij.

Tres autem veluti gradus gratitudinis distinguunt ibidem art. 2. Primus est beneficium agnoscere, & memoriâ tenere. Secundus est verbis hoc ipsum declarare, benefactorem laudando, & gratias ei agendo. Tertius, facto, seu rebus aliquid retribuere pro loci, temporis, aliarumque circumstantiarum ratione, sive hoc sit honor & reverentia, sive auxilium, & sustentatio. De gratitudine quam Deo debemus, ob beneficia ab eo accepta, elegantius dissevit Bernardus serm. de quadruplici debito, ubi hæc habet: Cum ei donaveris quidquid sum, quidquid possum, nonne istud totum est sicut stella ad Solem, gutta ad fluvium, lapis ad montem, granum ad acervum? Non habeo nisi minima Deo, imò minutissima, corpus & animam, vel potius unum minutum, voluntatem meam; & non dabo illam ad voluntatem illius qui tantus tantillum tantis beneficiis premit, qui totose totum me comparavit.

Septima est vindictio, quæ quodammodo se habet ad mala accepta, sicut gratitudo ad beneficia, quatenus utriusque est vicem rependere: sicut enim gratitudo bonum reddit pro bono, ita vindictio malum pro malo, scilicet malum pœnæ pro malo culpæ; idque ut rectus ordo servetur, & quod extra ordinem recti per culpam prolapsus est, ad illum per pœnam revocetur. Sic Deus peccatores, qui ab ordine pulcherrimo iustitiæ & legum divinarum, per culpam prolapsi sunt peccando, ad ordinem ipsius iustitiæ reducit puniendo; ut nihil in mundo remaneat informe, sed omnia pulchrè suis locis & gradibus adaptentur. Unde Augustinus concione 1. in Psal. 58. Iniquitas omnis, parva, magnave sit, puniatur necesse est, aut ab homine puniente, aut à Deo vindicante.

Sed advertendum est cum Cajetano, hoc peculiare esse in virtute vindicationis, quod persona in qua residet non possit per se ipsam consummare actionem propriam talis virtutis (intellige de consumatione includente etiam actum externum; nam intrinseca bonitas in ipso virtutis subiecto completè habetur) quia materia ejus est malum pœnæ, quod nullus privatâ autoritate infligere potest: unde executio vindicationis iustitiæ solum debet fieri à iudice, cui est autoritas puniendi malefactores.

Octava est veritas, seu veracitas, quæ nos facit dicere verum, vel (quod idem est) veritatem & notitiam intellectu conceptam facit nos ad extra fideliter significare, rectè utendo verbis & signis, quæ nobis data sunt ad manifestandum alteri internos conceptus & iudicia, ita ut his exteriora signa conformentur; hoc enim vocatur dicere verum. In quo datur specialis honestas, requirens specialem virtutem affinem iustitiæ: est enim fidelis hæc manifestatio valde necessaria ad humanam societatem, atque adeo debita,

A debito saltem honestatis, his quibus convivimus, & cum quibus conversamur. Ad eam reducitur fides, seu fidelitas in promissis: est enim veritas, seu veracitatis pars, quod factum promissioni respondeat.

Nona est amicitia, seu affabilitas, quæ est virtus, quæ quispiam convenienter se habet ad alios homines in communi conversatione, tam in dictis, quam in factis, ita scilicet ut neminem verbis aut gestis offendar, & vicissim ipse aliorum dicta & facta sine offensione admittat. Ad quod licet non teneamur debito rigore, bene tamen debito honestatis, sicut tenemur verum dicere, cum fuerit loquendum.

De hac virtute sic egregie Ambrosius lib. 2. de officiis cap. 7. Nihil tam utile quam diligere, nihil tam inutile quam non amari: nam odio haberi exitiale ac nimis capitale arbitror. Itaque id agamus ut cum sedulitate commendemus existimationem opinionemque nostram; ac primum placiditate mentis animi benignitate influamus in affectum hominum: popularis enim & grata est omnibus bonitas, nihilque quod tam facile illabatur humanis sensibus. Ea mansuetudine morum, facilitate animi, moderatone præcepti, affabilitate sermonis, verborumque honore, patienti quoque sermonum voce, modestiusque adjuvetur gratia, incredibile quantum procedit ad cumulum dilectionis. Legimus enim non solum in privatis, sed etiam in ipsis Regibus quantum facina blanda affabilitatis profuerit, aut superbia, verumque obscurit tumor, ut regna ipsa labefactarent. Quod exemplo Moysis & Davidis quantum ad affabilitatem probat: Quorum ille (inquit) scilicet totius plebis mentes devinxerat, ut plus eum pre mansuetudine quam pro factis admirarentur: istam facili affectus, & mansuetus imperio, ut eum & filii parentes, & parentibus filii anteferebant; indeque sua graviter indignatus contra Ionatham quod apud eum plus valere amicitiam David, quam pietatem paternam iudicabat.

Ultima pars potentialis iustitiæ est liberalitas, quæ versatur circa divitias, illas ut decet expendendo, & alijs distribuendo: hæc enim non est vera species iustitiæ, sed pars ejus potentialis, seu virtus iustitiæ annexa; quia liberalis dat quod est suum, quodque non debetur alteri, nisi ex quadam honestate seu decentia; iustitia vero præstat alteri quod ei legaliter debetur.

Observanda vero est distinctio actus liberalitatis ab actu beneficentia, vel charitatis, & misericordiae: nam quatenus donatio fit repemendo concupiscentiam pecuniæ, ne ipsa plus æquo ametur, & propterea retineatur, est actus liberalitatis; quatenus fit ex bono affectu in eum cui donatur, est actus beneficentia, vel charitatis; quatenus vero fit ex intentione relevandi miseriam alterius, est actus misericordiae.

DISPUTATIO X.

De fortitudine, & virtutibus illi annexis.

PRAETER virtutes, quæ nobiliores & spirituales animæ nostræ potentias (intellectum scilicet & voluntatem) perficiunt, dantur alia, quæ coercerent, vel rectificant passiones appetitus irascibilis & concupiscibilis, ne bonum rationis impediant, & ab ejus electione & perfectione voluntatem avertant. Ut enim egregie suo more discursit S. Thomas hic quæst. 123. art. 1. Ad virtutem humanam pertinet, ut bonum faciat hominem, &

opus ejus secundum rationem esse. Quod quidem tripliciter contingit: uno modo secundum quod ipsa ratio respicitur, quod fit per virtutes intellectuales: alio modo secundum quod ipsa rectitudo rationis in rebus humanis inspicitur, quod pertinet ad iustitiam: tertio modo secundum quod tolluntur impedimenta huiusmodi in rebus humanis ponenda. Dupliciter autem impeditur voluntas humana ne rectitudinem rationis sequatur: uno modo per hoc quod trahitur ab aliquo delectabili ad aliquid aliud quam rectitudo rationis requiritur, & hoc impedimentum tollit virtus temperantia: alio modo per hoc quod voluntatem repellit ab eo quod est secundum rationem, propter aliquod difficile quod incumbit; & ad hoc impedimentum tollendum requiritur fortitudo mentis, quae scilicet huiusmodi difficultatibus resistit, sicut & homo per fortitudinem corporalem impedimenta corporalia sapienter & repellit.

Porro quia difficilius est sustinere tristitia, & ad ardua ferri (quod praestat fortitudo, frangendo passionem circa haec objecta) quam a delectabilibus abstinere, eisq; frui cum ea moderatione, quam temperantia indicit, ut Philosophus 3. Ethic. cap. 9. observat, idcirco prior loco statuitur fortitudo, posteriori temperantia, de qua disputatione sequenti dicemus.

ARTICULUS I.

Definitio fortitudinis explicatur.

Fortitudo ex Tullio hoc modo definitur: Fortitudo est considerata periculorum susceptio, & laborum perperio. Vel aptius ex D. Thoma: fortitudo est virtus existens in irascibili, coercitiva timoris, & audaciae moderativa, instantibus periculis.

Dicitur primo virtus, quia ut idem S. Doctor hic quæst. 123. art. 2. ostendit, fortitudo specialis virtus est, importans specialem honestatem. Ubi enim est peculiaris difficultas in retinendo rationis præscripto, ibi nobis opus est peculiari virtute: At in periculis mortis adest specialissima difficultas, ut quis decenter & iuxta rationis præscriptum, tam interius, quam exterius se gerat; nam vel excitatur ingens timor ad malam fugam, quem difficilimum est ita coercere, ut non perturbet, & ad aliquid indecorum compellat; vel excitatur motus audaciae ad mali repulsam, qui etiam moderandus est, ne temere in periculum præcipitet; vel utraq; affectatio alternantibus animi motibus, & veluti inter se conflictantibus exoritur; & tunc utraq; simul iuxta rationis regulam temperare oportet: Opus igitur erit peculiari virtute, quæ has difficultates superet, prædictosq; motus secundum rationem moderetur.

Dicitur secundo, existens in irascibili, ut non solum a concupiscibili excludatur fortitudo, sed etiam a voluntate, in qua nullam ponimus virtutem, quæ sit primario ad moderandas animæ passionem. Enimvero virtus ibi duntaxat ponenda est, ubi ejus bonum consumatur: bonum autem prædictæ moderationis non consumatur in voluntate, sed in appetitu sensitivo, ejus sunt actus ipsæ passionem. De quo fuit in Tract. de virtutibus in communi, disp. 2. art. 2.

Tertio dicitur coercitiva timoris, & audaciae moderativa: quia sicut pericula non aliter separant voluntatem a bono rationis, nisi vel incutien-

Tom. IV.

do nimium timorem, quo plus æquo formidantur, vel nimiam audaciam, quæ immoderate & imprudenter invaduntur; sic fortitudo non aliter firmat animum in illis, quam reducendo utramq; passionem ad debitam mensuram. Magis tamen spectat ad fortitudinem diminuire timorem, quam audaciam; quia magis est ad stimulandum & roborandum, quam ad detinendum & coercendum: sicut temperantia est converso magis est ad detinendum & refræmandum, quam ad firmandum & stimulandum; ideòq; ista ponitur in concupiscibili, quæ maxime indiget frango, propter vim & allicientiam boni concupiscibilis; illa vero in irascibili, cui propter difficultatem objecti ardui potissimum calcantibus opus est.

Ex his facile intelliges, quodnam sit objectum materiale & formale virtutis fortitudinis: objectum enim materiale illius duplex est, unum remotum, & aliud proximum: illud periculis & malis, præsertim gravissimis, cujusmodi sunt mortis pericula, continetur: istud vero consistit in affectibus timoris & audaciae, quæ circa illa pericula versantur. Objectum vero formale fortitudinis est specialis illa honestas, quæ in huiusmodi passionum moderatione relucet.

ARTICULUS II.

Actus virtutis fortitudinis.

Signatur fortitudini duplex actus, scilicet aggredi, & sustinere: ratio enim dicitur aliquando pugnandum esse pro boni defensione, ut impugnatores arceantur, & exterminentur; & tunc opus est aggressionem forti & prudenti, quæ fit per audaciam moderatam: aliquando vero, & frequentius dicitur esse patienter sustinendum, ut manifestetur affectus voluntatis erga bonum virtutis, qui tantus est, tantiq; tale bonum æstimat, ut quantumvis impugnatus, ab illo non recedat.

Si autem quæras, quis ex illis duobus actibus difficilior & principalior sit? Respondeo per passionem aggressionem esse potius. Ita expressè docet Aristoteles 3. Ethic. cap. 9. relatus à D. Thoma hic quæst. 123. art. 6. his verbis: Sicut Philosophus dicit in 3. Ethic. fortitudo est magis circa timores reprimendos, quam circa audacias moderandas: difficilior enim est timorem reprimere, quam audaciam moderari, eo quod ipsum periculum, quod est objectum audaciae & timoris, de se confert aliquid ad augmentum timoris. Aggredi autem pertinet ad fortitudinem, secundum quod moderatur audacia: sed sustinere sequitur repressionem timoris. & ideò principalior actus fortitudinis est sustinere, id est immobiliter sistere in periculis, quam aggredi.

Idem confirmat 3. Ethic. lect. 18. hoc discursu: Timor (inquit) imminet homini ab aliquo fortiori contra ipsum insurgente, audacia autem confurget ex eo quod aliquis æstimat eum quem invadit, suam non excedere potestatem. Difficilior porro est stare contra fortiolem, quam insurgere in aequalem, vel minorem.

Accedit quod ille qui sustinet, sentit jam pericula imminere; qui vero aggreditur, habet ea ut futura: difficilior autem est, majusq; proinde fortitudinis signum, non moveri à presentibus, quam à futuris.

Bbb

Addo

Adde etiam, quod aggressio est plenè voluntaria, quod non parùm imminuit difficultatē, atq; etiam laudabilitatem. Unde de sustinentia universè valet, quod sigillatim de sustinentia rapinæ, ad voluntariam rei suæ erogationem comparata, dixit S. Chrysostomus homil. 10. in 1. ad Thessal. Raptorem propter Deum patienter ferre, majus est, quàm sponte benefacere. Quamobrem ed quodd hoc quidem animi fructus est & voluntatis, unde & facile sit: istud verò vis est & violentia. Et facilius quis mille tallenta sponte dabit, & nihil se passum esse putabit, quàm ut tres obolos, præter animi sententiam abreptos, mansuetè ferat. Itaque istud magis est animi Philosophia. Item Gregorius homil. 35. in Evang. expendens illud Proverb. 16. Melior est patiens viro forti, & qui dominatur animo suo, expugnatore urbium, subdit. Minor est ergo victoria urbes expugnare, quia extra sunt quæ vincuntur; majus autem est quod per patientiam vincitur, quia ipse à se animus superatur. & semetipsum sibi meriti subicit, quando eum patientia in humilitate tolerantia sternit. Demum Ambrosius 1. de officiis cap. 36. Revera jure fortitudo vocatur, quando unusquisq; seipsum vincit, iram continet, nullus illecebris emollitur ac inflectitur; non adversis perturbatur, non extollitur secundis. & quasi vento quodam, variarum rerum circumfertur mutatione. Quid autem excelsus & magnificentiùs, quàm exercere mentem, afficere carnem, & in servitutem redigere, ut obediat imperio, ut consiliis obtemperet, ut impigre in aduindis laboribus exequatur propositum animi ac voluntatem &c.

5. Ex his intelliges, actum principalissimum fortitudinis esse martirium; quippe cum illud non in aggreddendo, sed in sustinendo consistat: unde D. Thomas hic quæst. 154. art. 2. ad 3. sic ait: Principalior actus fortitudinis est sustinere, ad quem pertinet martirium, non autem ad secundarium actum ejus, qui est aggredi.

ARTICULUS III.

Virtutes fortitudinis annexæ.

6. Virtutes fortitudini annexæ quatuor recensentur à D. Thoma quæst. 128. art. unico, videlicet magnanimitas, magnificentia, patientia, & perseverantia. Quam divisionem sumpsit ex Tullio lib. 2. de invent. cap. 2. Ad has verò quatuor reducit plures alias à Macrobio & Andronico enumeratas. Nam Macrobius lib. 1. in somnium Scipionis ponit septem partes fortitudinis, scilicet magnanimitatem, fiduciam, securitatem, magnificentiam, constantiam, tolerantiam, firmitatem. Andronicus etiam ponit septem virtutes annexas fortitudini, quæ sunt Eupychia, Lema (non autem, ut corruptè legitur in multis exemplaribus, Lenia) vox autem Græca Lima; latine significat animi confidentiam & promptam audaciam; magnanimitas, virilitas, perseverantia, magnificentia, andragathia.
7. Notat verò D. Thomas hujusmodi virtutes spectari posse, vel prout versantur circa materiam fortitudinis, id est circa pericula gravissima, qualia sunt pericula mortis; vel prout versantur circa materiam minùs difficilem, quàm sit materia fortitudinis, in eaq; fortitudinem imitantur. Si primo modo considerentur, vult eas esse partes integrales fortitudinis, id est vir-

tutes necessarias ad officium integrum fortitudinis, duasq; priores se tenere ex parte aggressionis, posteriores verò ex parte sustinentiæ. Ex parte enim aggressionis primò requiritur, quod fortis magnam habeat animum ad magna & ardua securè aggredienda; & hæc est magnanimitas: secundò, quod non deficiat in executione illorum, & ita est magnificentia, quæ est virtus magnorum operum factiva. Ex parte verò sustinentiæ requiritur primò, ut animus difficultate presentium malorum non frangatur per tristitiam, decidatq; à sua magnitudine, & hæc est patientia: deinde ut ex diuturna difficultum passione non fatigetur, nec ab illorum sustinentia desistat, & ita est perseverantia.

Si autem virtutes illæ spectentur prout versantur circa pericula minora, quàm sunt mortis pericula, & alia minùs gravia & molesta, ac deniq; circa materias in quibus minus est difficultatis, sunt partes potentiales fortitudinis, qui ipsam imitantur, licet ejus rationem non attingantur. Hæc D. Thomas, qui earundem virtutum naturam ita luculenter exponit quæst. 129. & sequentibus, ut in illis diutius immorari non sit opus.

Solùm hic subijciam quæ de virtute perseverantiæ docet Bernardus Epist. 129. ubi illam quodammodo fortitudinis ornamētum, ceterarumq; item virtutum quoddam coronamētum esse docet, his verbis. Quid restat (inquit) nisi ut admoneamini de perseverantia, quæ sola meretur viris gloriam, coronam virtutibus. Proferat abq; perseverantia nec is qui pugnat victoriam, nisi palmam victor consequitur. Vigor virium, virtutum consummatio est; nutritrix ad meritum, & mediatrix ad præmium. Soror est patientia, constantia filia, propugnaculum sanitatis. Tolle perseverantiam, nec obsequium mercedem habet, nec beneficium gratiam, nec laudem fortitudo.

DISPUTATIO VI.

De temperantia, & partibus ejus.

Hæc est postrema inter Cardinales virtutes, de qua Philosophus 3. Ethic. cap. 10. & D. Thomas hic à quæst. 141. usq; ad 171. De hac etiam eleganter disserit S. Prosper lib. 2. de vita contempl. cap. 19. ubi sic ait: Temperantia moderatum, pudicum, verecundum, serium facit. Nec si habitat in animo, libidines frangat, affectus temperat, desideria sancta multiplicat, vitiosa castigat; omnia intra nos confusa ordinat, ordinata corroborat; cogitationes pravæ removet, inserit sanctas; ignem libidinosæ voluptatis extinguit, animi teporem desiderio futura remunerationis accendit, mentem placidâ tranquillitate componit, & totam semper ab omni vitiorum tempestate defendit.

De hac ergo mirabili ac perutili virtute breviter hic agemus: & primò quidem objectum ejus materiale & formale exponemus; deinde de partibus ejus subjectivis & potentialibus disseremus.

ARTICULUS I.

Assignatur objectum materiale & formale temperantiae.

Temperantia sumitur dupliciter: primò latè, prout in qualibet materia constituitur aëus humanos in debita mensura; quo pacto non est habitus specialis, sed generalis conditio omnium virtutum: secundo strictè, prout determinatè habet refranare appetitum sensitiuum in concupiscentijs & delectationibus corporalibus, quæ maximam vim habent deducendā à bono rationis; & sic est virtus specialis. Ubi enim specialis honestas reperitur, specialis virtus requiritur: At sicut specialis honestas est, quoddam cuius reddatur, quoddamque nemo iniuste ledatur, sic & in eo quoddam homo rectè ac moderatè se gerat circa delectationes corporeas, non obsequendo sensui, sed rationi: Ergo sicut iustitia est aliqua virtus specialis, ita & temperantia, ut docet D. Thomas hic quæst. 141. art. 2.

Materiale objectum talis virtutis sunt quidem delectationes corporeæ, non tamen omnes, sed illæ dumtaxat quæ ex cibo & potu, & rebus venereis percipiuntur, ut docet idem S. Doctor eadem quæst. art. 4. ubi sic discurre: Temperantia est circa concupiscentias & delectationes, sicut fortitudo est circa timores & audacias: fortitudo autem est circa timores & audacias respectu maximorum malorum, quibus ipsa natura extinguitur quæ sunt pericula mortis: unde similiter oportet quoddam temperantiam sit circa concupiscentias maximarum delectationum: & quia delectatio consequitur operationem comesturalem, tantò aliquæ delectationes sunt vehementiores, quanto consequuntur operationes magis naturales. Maxime autem naturales animalibus sunt operationes, quibus conservatur natura individualis per cibum & potum, & natura speciei per conjunctionem maris & femine: & idè circa delectationes ciborum & potuum, & circa delectationes venereorum, est propriè temperantia.

Ex hoc inferit in calce ejusdem articuli, quoddam quia delectationes quæ ex cibo & potu, ac rebus venereis percipiuntur, consequuntur sensum tactus, delectationes tactus sunt propriè objectum materiale temperantiae. Quam doctrinam desumpsit ex Aristotele 3. Ethic. cap. 10. ubi hæc scribit: Circa huiusmodi igitur voluptates temperantia & intemperantia versatur, quæ ceteris quoque animalibus communes sunt, servile quoque ob id & ferina habentur. Hæc autem sunt tactus & gustatus, sed gustatu parum, vel nihil uti videntur; quippe tantum gustatus iudicium saporis sit id quod faciunt ei qui vel vinum explorant, vel obsonia condunt. At non modum his oblectantur, vel non quatenus intemperantes, sed fructione ipsa quæ tota per tactum efficitur in nobis, & his quæ venerea nuncupantur. Vnde gale deditur quodam Philoxeno Eryxius, quætur sit longius gravis collari optabat, utpote qui tactu oblectaretur, circa quem intemperantia versatur. Quibus verbis aperte Philosophus docet temperantiam propriè circa tactibilia versari, non quoddam velletur circa gustatilia, sed quia delectationes gustus ex sensu tactus consequuntur, ut confirmat vox illa Philoxeni, græve quàm homine dignior, collum gravis, ut diutius ipsi sapienter cibi, expolcentis.

Tom. IV.

Advertendum tamen est, quoddam licet virtus temperantiae primariò & per se circa tactibilia versetur, secundariò tamen in moderanda oblectatione aliorum sensuum versari potest, nimirum quatenus illorum objecta ad voluptatem tactus vel gustus, mediante imaginatione incitant: ejusdem enim virtutis est moderari finem, & ea quæ sunt ad finem. Unde per accidens aliqui possunt dici intemperantes ex delectationibus circa odores, & alia à tactibilibus & gustabilibus sensibilia, nimirum quia interdum odores v.g. connexionem habent cum objecto lapido vel tactili, excitando species quibus huiusmodi objectum apprehendatur, & appetitum delectatione perfundat. Quo pacto notat Philosophus bruta interdum affici delectatione ex visu vel auditu alicujus objecti: sic enim leo, audito bovis mugitu, delectatur; non quoddam ille sonus ei gratus sit, sed quoddam prædam & pabulum adventare animadvertat: unde vice versâ, etiam si prædam videat, audiat, aut olfaciat, tamen si potiri nequeat, irruit, atque tristatur. Similiterque canis, licet odore leporis delectari videatur, non tamen propter ipsum odorem, sed propter cibum quem sperat, cujus sensum accipit per odorem.

4. Ex dictis liquet, objectum formale temperantiae esse bonitatem seu honestatem specialem, quæ reperitur in eo quoddam homo delectationibus ciborum & venereorum moderatè utatur, & secundum præscriptum rationis. Si autem quæras quid illud præscriptum ferat? Respondet D. Augustinus libro de moribus Ecclesiæ cap. 21. Habet vir temperans in rebus mortalibus & fluentibus vitæ regulam, ut eorum nihil diligat, nihil per se appetendum putet; sed ad vitæ huiusmodi officiorum necessitatem, quantum satis est, usurpet, utentis modestiâ, non amanti affectu. Hac ratione aliqui à Clemente Alexandrino 2. pedag. cap. 1. reprehenduntur, quoddam sint ut edant & aurentur. Alij autem laudantur, quoddam edant & aurent. Et lib. 3. cap. 7. idem Clemens mensuram talium delectationum asserit esse corpus, quæ ac pes est calcei mensura: id est, mensura illarum est necessitas corporis, sicut calcei mensura est necessitas pedis. Unde Seneca Epist. 88. Temperantia voluptatibus imperat, illas odit atque abigit, alias dispensat, & ad sanum modum dirigit, nec unquam ad illas propter ipsas venit: scit optimum esse modum cupiterum, non quantum velis, sed quantum debeas sumere. Et D. Thomas 2. 2. qu. 141. art. 6. in corp. Omnia delectabilia (inquit) quæ in usum hominis veniunt, ordinantur ad aliquam huiusmodi vitæ necessitatem, sicut ad finem: & idè temperantia accipit necessitatem huiusmodi vitæ, sicut regulam delectabilium quibus utitur, ut scilicet tantum eis utatur, quantum necessitas huiusmodi vitæ requirit. Regula ergo temperantiae in rebus venereis hæc est, ut extra legitimum matrimonium planè ab illis abstineatur; & in matrimonio eatenus quisque illis utatur, quatenus recta ratio dicat esse conveniens ad prolis susceptionem. At in cibo & potu sumendo regula temperantiae est, ut sumatur quantum est opus ad bonam corporis valetudinem, & idoneam mentis ad suas functiones dispositionem: hic enim est finis propter quem cibus & potus est institutus. Quare nec plus, nec alio modo, neque etiam minus sumendum est, nisi major ratio gravioris mali vitandi, aut majoris boni obriendi dicat aliter esse faciendum. Quo modo potest aliquis medicinæ causâ, ex præscripto

Bbb 2

Medico

Mediorum, varia edulia ad vomitum excitandum copiose fumere, aut vinum generosum, ad venenum aliquod frigidum expellendum, largiter bibere. Contra etiam potest ad satisfaciendum pro peccatis, vel ad carnem magis domandam, & subjiciendam rationi, vel ad melius vacandum contemplationi, aliosq; fines bonos, abstinere à cibo & potu, aliqui moderato; ut sit per abstinenciam, quæ est usus minoris cibi in quantitate aut qualitate, quam ratio temperantiæ per se postulat; & per ieiunium, quod continet rationem victus durioris, & abstinenciam longiorem, in eo consistentem, quod à quibusdam ciborum generibus abstinenceatur, & semel tantum ac ferius refectio sumatur, ut Ecclesiæ consuetudine receptum est.

5. Ex his intelliges, temperantiæ sic posse rectè definiti, vel describi: *Temperantia est virtus, quæ moderatur appetitum circa delectabilia secundum rationem & gustum, prout rectam rationem decet, ob speciem bonitatis, quæ est in tali moderatione.* Vel ut ait Augustinus lib. 1. de libero arbit. cap. 13. *Temperantia est anima affectio coercens & cohibens appetitum ab in rebus quæ turpiter appetuntur.* Uel ut scribit Ambrosius lib. 1. de Jacob & de vita beata cap. 2. *Temperantia est virtus quæ maxime istarum passionum restringit ardorem, quæ primum sobrietate atque moderatione animum temperat, mentem informat, deinde etiam deliciarum abstinencia restringit habens corporalis ferocitatis &c.*

ARTICULUS II.

Partes subiectivæ temperantiæ.

6. Quatuor partes subiectivæ seu species temperantiæ assignat D. Thomas hic quæst. 143. scilicet abstinenciam, sobrietatem, castitatem, & pudicitiam. Oportet enim (inquit) diversificari species virtutum, secundum diversitatem materie, vel objecti. Est autem temperantia circa delectationes tactus, quæ dividuntur in duo genera: nam quædam ordinantur ad nutrimentum, & in his quantum ad cibum est abstinencia, quantum autem ad potum, propriè sobrietas. Quædam vero ordinantur ad vim generativam: & in his quantum ad delectationem principalem ipsius coitus est castitas; quantum autem ad delectationes circumstantes, puta quæ sunt in oculis, tactibus, & complexibus, attenditur pudicitia.

7. Abstinencia ergo est virtus cupiditates & delectationes esulentorum inordinatas refrænanans, & in ipso usu debitam moderationem constituens. Unde proprius actus huius virtutis est subtractio ciborum, secundum rationem regulatam, & in eo consistentem, quod homo à cibis abstineat prout oportet, pro congruentia hominum cum quibus vivit, & personæ suæ, & pro valetudinis suæ necessitate. Quod ut melius percipiatur, Advertendū est quod hæc subtractio dupliciter fieri potest: primo subtrahendo ea tantum quæ temperantia non permittit, & in quibus foret excessus vitiosus per immoderantiā cibi; & hæc dicitur propriè actus temperantiæ: secundo privando se voluntariè eā quantitate vel qualitate ciborum, quam temperantia permittit, quæq; si sumeretur, nullus foret excessus; & hæc magis propriè vocatur abstinencia.

8. Sobrietas propriè loquendo est species aliqua temperantiæ, quæ versata circa potum, non

A quemcumque, sed inebriare valentem, & cerebrum perturbare, uti est vinum, in quo oportet maxime observare debitam mensuram, eo quod quilibet excessus vini, etiam modicus, valde nocivus & vituperabilis est, & plurquam excessus cibi, etiam maior. Dixi sobrietatem versari circa potum inebriare valentem: quia hunc solum moderatur sobrietas, eo quod specialiter modum nimium perturbando mentem, bonum rationis impedit. Potus vero non inebrians, ut aqua, non est materia istius virtutis, neq; ejus excessus dici potest ebrietas, quæ est vitium oppositum sobrietati, sed magis contrariatur abstinencia, & ad gulam reducendus est.

B Ex his patet sobrietatem esse virtutem specialem, distinctam scilicet ab abstinencia, & alijs temperantiæ speciebus, propter speciale impedimentum usus rationis quod affert potus inebrians, ad quod removendum hæc virtus ordinatur. Adde etiam propter specialem difficultatem, quæ est in vitando excessu circa vinum multi enim qui à cibo immoderato abstinere peccant tamen circa excessum vini, & ab illo solent homines difficilius abstinere.

Notat verò D. Thomas hic quæst. 149, art. 4. sobrietatem esse quidem omnibus necessariam, sed multo magis quinque generibus personarum. Primo scilicet juvenibus, quia in eis major est pronitas ad concupiscentias, quas oportet refrænari per sobrietatem & abstinenciam à vino immoderato, quo libidinis facies accenduntur. Secundo mulieribus, propter mentis debilitatem, quæ faciliè vini potu turbatur, ex quo proclive illis est labi ad indecora. Tercio senibus, in quibus ratio vigere debet, ut alios erudire valeant. Quarto Episcopis, & quibuslibet Ecclesiæ Ministris, qui mente devota debent spiritualibus officijs insistere. Quinto Regibus & Magistratibus, qui per sapientiam, vigilantiam, & iustitiam, debent populum sibi subditum regere. Quocirca illis omnibus specialiter sobrietas in Scriptura præcipitur. Juvenibus quidem ad Titum 2. *Invenies similiter hortare ut sobrii sint.* Mulieribus, 1. ad Timoth. 3. *Mulieribus similiter pudicas, non detrahentes, sobrias, fideles in omnibus.* Senibus, ad Titum 2. *Senes ut sobrii sint, pudici, prudentes.* Episcopis, 1. ad Timoth. 3. *Oportet Episcopos separari reprehensibilem esse, unius uxoris virum, sobrium, prudentem, &c.* Regibus denique, Proverb. 31. *Noli Regibus dare vinum, quia nullum secretum est, ubi regnat ebrietas, & ne forte bibant, & obliviscantur iudiciorum, & mutent consilium filiorum pauperum.*

Tertia species temperantiæ est castitas, quæ affectum moderatur & cohibet circa delectationes venereas, sicut abstinencia moderatur affectum & usum circa cibum, & sobrietas circa potum. Unde castitas est virtus specialis distincta ab abstinencia & sobrietate, ut docet S. Thomas hic qu. 151. art. 3. probatq; ex eo quod versatur circa rationem delectationis valde differentem. Nam ut ait Aristoteles relatus ibidem à S. Doctore, delectationes proportionantur operationibus, quarum sunt perfectiores: Atqui longe differentes sunt operationes pertinentes ad usum ciborum, quibus natura individui conservatur, & operationes pertinentes ad usum venereorum, quibus conservatur natura speciei: Ergo castitas, quæ est circa delectationes venereorum, est virtus distincta ab abstinencia, quæ est circa delectationes ciborum, & à sobrietate, quæ est circa delectationem & usum poculentorum.

Vinn

11. Virtutem hanc misis exornant encomiis SS. Patres, præsertim Origenes libro de singulari-
tate Clericorum, ubi hæc scribit: *Castitas mu-*
nimen invictum est sanctimonie, & expugnatio fortis
infamia, fortitudinis firmitas, & lascivia petulantis
infirmas; probitatis presidium, & improbitatis exci-
piunt; animæ victoria, & corporis præda; ubertas glo-
riarum, sterilitas criminum; pronuba sanctitatis, &
repudiatrix turpitudinis; sinceritatis indicium, & abo-
litionis scandalorum; exercitium continentie, & eva-
luatio tota luxurie; pax securæ virtutum, & debel-
latio iniqua bellorum; puritatis culmen, & libidinis
carcer; honestatis portus, & ignominie naufragalis
locus; virginis mater, & hostis immunditie; lorica
pudoris, & solum probitatis; corruptionis exi-
trium, murus rigoris, & destructio vulgaritatis; severi-
catus gladius triumphator, & dissolutionis occisor; ar-
metum virium, & examatura fluxorum; integritas
dignitas, & fornicationis additio; claritatis fasti-
gium, & dedecoris præcipitum; voluntas bonorum
opum, & afflictio vitiorum; refrigerium pudicitie,
pæna petulantie; acquisitio triumphorum, & facino-
rum detrimentum; requies salutis, & perditionis exi-
trium; vita spiritus, & carnis interior; status qualita-
tu angelice, & funus humane substantie. Hujus reti-
naculis omnis obscenitas frenatur, & compedibus ejus
calces furentis libidinis statuantur. In hanc velut in
suppellem franguntur impetibus qualescunque sanguinis
undantis, & in illa sedatur humilis infamia
corporalis.

12. Porro castitas alia est conjugalis, alia vidua-
lis, alia juvenilis, & alia virginalis. Conjugalis
est illa, per quam conjuges servant regulam à ra-
tione præscriptam in usu venereorum. Vidua-
lis, quæ totaliter quis abstinere à veneris, non
quidem pro omni tempore, sed post transactum
matrimonium. Juvenilis, quæ juvenes eo tem-
pore quod præcedit matrimonium castè vivunt.
Virginalis denique, quæ aliquis toto tempore
vix conservat se immunem ab experimento om-
nis veneris voluptatis. Et ista consistit partim,
& materialiter, in quadam carnis integritate &
in corruptione; partim, & præcipue, ac formaliter,
in proposito abstinendi perpetuo ab omni
delectatione venerea, ut docet S. Thomas hic
quæst. 152. art. 1. in corp. & in solut. ad 1. & 2. ubi
etiam virginitatem sic definit ex Ambrosio lib.
de Virginitate: *Castitas virginalis est expers corrup-*
tionis integritas; & ex D. Augustino lib. de sancta
virginitate cap. 13. Virginitas est in carne incorrup-
tibilis incorruptionis perpetua meditatio: id est propo-
situm rationis, seu voluntatis (ut exponit S.
Thomas) vel jugis attentio, & cura illam con-
servandi, vitandique quicquid illi opponitur:
quæ attentio, & cura diligens atque sollicita, ad
illius conservationem necessaria est.

14. Nota verò propositum voluntatis, semel
amissum, posse iterum reparari; sicut alie virtu-
tes solæ, quæ per peccatum deperduntur, re-
staurantur per penitentiam: at verò immunitas,
vel inesperienza à delectatione carnali volun-
tatis, semel deperditæ per contrariam experien-
tiam, non est reparabilis, etiam de potentia Dei
absoluta; quia impossibile est, eum qui exper-
tus fuerit prædictam delectationem, fieri non
inexpertum, sicut quod ea quæ facta jam sunt,
non fuerint facta. Unde est illud D. Hierony-
mi in Epist. ad Eustoch. *Cum cetera Deus possit, non*
potest virginem post ruinam reparare; scilicet quan-
tum ad prædictam immunitatem & inexperien-
tiæ.

Tom. IV.

A tiam, sine qua non salvatur absolute virginitas;
& ideo qui semel eam amisit, nunquam poterit
virgo simpliciter denominari, quia ut ab aliqua
virtute simpliciter quis denominetur, non suffi-
cit habere illud quod est in ea formale, scilicet
mentis propositum, si desit propria & per se ta-
lis virtutis materia.

Nota etiam cum D. Thoma supra citato, vir-
ginitatis nomen à virore deduci: nam sicut illud
dicitur vitens, quod non est ex abundantia calo-
ris adustum; ita quæ concupiscentiæ adustio-
nem per veneream delectationem & operatio-
nem expertæ non sunt, virginis vocantur, quasi
in suo nativo virore persistentes. Unde Ambro-
sius supra relatus dicit, quod virginitas est ex-
pers contagionis integritas. Additque ibidem: *Pul-*
cheritudinem quis potest majorem estimare decore vir-
ginis, quæ amatur à Rege, probatur à Iudice, dedicatur
Domino, consecratur Deo: Quibus verbis excel-
lentiſsimam pulchritudinem virginitati attri-
buit. Cujus egregiam rationem assignant Sal-
manticenses: Temperantiæ enim & castitati (in-
quiunt) antonomastice attribuitur decor (spiri-
tualis: quia sicut pulchritudo corporis in eo
consistit, ut membra ejus sint proportionata,
cum quadam debiti coloris claritate; ita mora-
lis & spiritualis pulchritudo & decor, in eo sita
sunt, ut voluntariæ actiones sint bene commen-
surate & ordinatæ secundum rationis clara-
tem & lumen, in quo ipsa honestas & tempe-
rantia consistit: Cum ergo virginitas perfectis-
simam castitatis & honestatis gradum teneat,
non mirum, quòd illi excellentissima pulchritu-
do tribuatur.

Notandum denique ex doctrina quam tradidit
D. Thomas hic quæst. 152. art. 2. quòd licet cas-
titas communiter dicta, sit virtus per se ipsam,
hoc est independenter ab aliquo fine extrinseco,
ex eo duntaxat quòd illicitas delectationes
comprimit, & licitas juxta rationis præscrip-
tum moderatur: virginitas tamen, ut virtuosa
sit, requirit finem extrinsecum, ipsam, aut saltem
communi castitate, præstantiorem, quo præsup-
posito tanquam connotato, omnimoda absti-
nencia à veneris, quæ virginitatis est materia,
licita & honesta reddatur. Et ratio est, quia
usus venereorum moderatus, per se ipsum, ab-
strahendo à quocumque fine extrinseco, est bo-
nus & honestus, utpote intentus à natura, de-
serviensque magno ejus bono, quod est conserva-
tio & propagatio; & ideo castitas respiciens
talem usum, ex se ipsa, independenter ab alio fi-
ne extrinseco, habet quòd sit virtus. At verò
omnimoda abstinentia à veneris, spectata se-
cundum se, & sistendo in illa, nullam importat
honestatem, quia secundum se, ratione, ut sic
dicamus, solius sterilitatis, naturæ non proficit,
nec commodum affert: honestatur autem ex fi-
ne cui deservit, qui est vacare Deo, aut rebus di-
vinis, pro quo necesse est à terrenis & tempora-
libus feriari, secundum illud 1. ad Corinth. 7.
Mulier innupta & virgo cogitat quæ Domini sunt, ut
sit sancta, &c. Unde dixit Augustinus lib. de vir-
ginit. cap. 8. Nec nos hoc in virginibus predicamus,
quòd virginis sunt (hoc est nudam sterilitatem &
infecunditatem) sed quòd Deo dicata, pia conti-
nentia virginis sunt: id est ad finem religionis &
contemplationis.

Hoc adeò verum est, ut in statu innocentie
& justitiæ originalis, si permanisset, omnimoda
Bbb 3 conti-

continentia à venereis non fuisset virtuosa aut laudabilis, quia ad talem finem non fuisset necessaria, eò quòd usus illorum nullum contemplationi impedimentum præbisset, ut docet D. Thomas 1. p. quæst. 98. art. 2. ad 3. tunc enim actus conjugalis exclusisset ardorem libidinis, mentisque evagationem & inquietudinem, & filiorum procreatio & educatio curas omnes & sollicitudines. In statu verò naturæ corruptæ & lapsæ, in quo versamur, cum hæc omnia quæ matrimonium consequuntur, magnam divinæ contemplationi præstent impedimentum, virtuosissimum est, & extremè laude dignum, ad obtinendum hujusmodi finem, à venereis delectationibus prorsus abstinere, etiam cum carentia fecunditatis, quam natura tam vehementer desiderat, eò quòd finis ille altior sit, & majus bonum, quàm ipsa fecunditas, prout ab hoc vel illo supposito particulari dependet. Unde SS. Patres virginitatem, quæ nunc à pleribus ad vacandum divinorum contemplationi servatur, miris laudibus & encomiis celebrant, eamque fecunditati carnis, & pudicitie conjugali præponunt. Augustinus enim lib. de sancta virginitate cap. 13. *Virginitas integritas* (inquit) *& per ipsam continentiam ab omni concubitu immunitas, Angelica portio est, & in carne corruptibili incorruptionis perpetua meditatio. Cedat huic omnis fecunditas carnis, omnis pudicitia conjugalis.* Cyprianus lib. de disciplina & habitu Virginitatis. *Virginitas flos est Ecclesiæ, casti germinis, decus atque ornamentum gratia spiritualis, lata indoles, laudis & honoris opus integrum, atque incorruptum, Dei imago, respondens ad sanctimoniam Domini illustrior portio gregis Christi.* Ambrosius libro de viduis: *Supergreditur virginitas conditionem humanæ naturæ, per quam homines Angelis assimilantur: major tamen est victoria hominum, quàm Angelorum; Angeli enim sine carne vivunt, Virgines verò in carne triumphant.* Chrysostomus lib. de virginitate cap. 11. *Viden virginitatis decus? Eorum qui in terris degunt cum calicibus similitudinem vita molitur; corpore vestitos virgines ab incorporeis copiis non permittit; mortales Angelorum amulos reddit.* Demum S. Athanasius lib. de virginitate, sive de meditatione: *Magna virtus continentia, ingens gloriatio puritas, magna encomia virginis. O virginitas opulencia deficiens! O virginitas corona immarcescibilis! O virginitas templum Dei, & domicilium spiritus sancti! O virginitas margarita speciosa, vulgo inconspicua, & quæ non nisi à paucis invenitur! O continentia amica Dei, & à sanctis deprecata! O continentia apud multos odiosa, sed apud dignos spectata! O continentia mortem & infernum profligans, & quæ ab immortalitate possidetur! O continentia Angelorum vita, & sanctorum corona! Beatus est qui te tenet, beatus qui obdurat in tolerantia, quomam pauculum fatigatus, multum in te gaudebit.*

18. Ad majorem hujus eximie virtutis commendationem, observandum est cum Paraldo Episcopo Lugdunensi, in summa virtutum & vitiorum, liliū inter ceteros flores esse symbolum virginitatis, non solum ratione eximie candoris & decoris quo fulget, sed etiam quia sicut liliū sex habet folia candida, & aliqua grana quasi aurea in medio posita; ita etiam in virginitate sunt veluti sex folia, quæ valent ad conservandum liliū puritatis. Primum est sobrietas: & hoc lacerat excessus in cibo & potu, quasi quædam spina; crapula enim & ebrietas est via ad luxuriam, ut patet in Loth, qui inebriatus per-

A petravat incestum; unde dicit Apostolus: *Solum inebriari vino, in quo est luxuria.*

Secundum folium liliū virginitatis est labor. Spina illud lacerans est otium & ignavia, quæ sunt via ad luxuriam: quare dicitur Ezechielis. *Hæc fuit iniquitas Sodome fororistua, superbia, securitas panis, abundantia, & otium.* Unde Chrysostomus super Matth. *Vitium libidinis facit ex vacante & otio nascitur: nam definitio amoris hæc est, quæ vacantis passio, juxta illud Ovidii:*

Otiâ si tollas, periere cupidinis arcus.

Cui consonat istud:

Quaritur Agestus, quare sit factus adulter: In promptu causa est, desideriosus erat.

B Tertium folium est habitus asper & humilis. Spina lacerans est habitus superbus & molis, qui incitat ad luxuriam: Numer. 25. *filii Israel fornicati sunt cum mulieribus Moabitris, quæ ornaverant & 1. ad Timoth. 2. Non in ornamentibus, aut auro, vel veste pretiosa, &c.*

Quartum est custodia sensuum, præcipue oculorum qui nobis remora ostendunt, ut visus & auditus. Spina lacerans hujusmodi folium est curiositas, & desiderium videndi nova, velandi vana; ut patet in Dina, filia Jacobi, quæ egressa ut videret mulieres regionis Sichemitarum, corrupta est à Sichem filio Emor.

C Quintum est modestia sermonis. Spina lacerans est loquacitas, vel turpido sermone. Seneca: *A verbis turpibus abstinere, quia licentia coram impudentiam nutrit.* Proverb. 7. *Ecce mulier occurrat illi ornatu meretricio ad capiendas animas gentilis. 1. ad Corinth. 6. Corrumpe bonos mores cogitationes pessimas, vel colloquia mala.* Hieronymus. *Sit sermo virginis prudens, modestus, & rarus, ac tam eloquentia pretiosus, quàm pudore.*

Sextum folium est fuga occasionum peccandi. Spina lacerans est nimia familiaritas & conversatio cum viris: opportunitas enim peccandi est via ad luxuriam, ut patet in Thamar, corrupta ab Amon fratre suo, quia sola cum solo fuit in thalamo: 2. Regum 13. Genesis 18. *Stes in omni loco circa regionem.* Bernardus. *Solent virgines quæ verè virgines sunt, semper esse parvas, & nunquam esse secures, & ut caveant timenda, etiam tuta perimere.*

Grana aurea liliū virginitatis sunt tres modi diligendi Deum, quos distinguit Bernardus, dicens: *Disce amare dulciter, amare prudenter, amare fortiter. Dulciter ne illece, prudenter ne decepti, fortiter ne oppressi ab amore Domini averiamur.* Vel per grana aurea possunt intelligi varii motus divini amoris, ex diversis causis procedentes: amandus est enim Deus, quia Creator, quia Redemptor, quia remunerator, &c. Hæc Paraldus libro citato.

E Ultima species temperantiæ est pudicitia, quæ in hoc à castitate distinguitur, quod illa habet moderati & rationi subicere delectationes ex commixtione venereæ confluentes; illa verò moderatur, & subijcit rationi delectationes, quæ talem actum circumstant, pntæ quæ sunt in osculis, tactibus, & amplexibus impudicis: unde pudicitia ad castitatem ordinatur, non quasi virtus omnino ab ipsa distincta, sed sicut exprimens castitatis circumstantiam quandam, ut ait S. Doctor hic quæst. 151. art. 4.

Ad virtutem istam spectat egregium illud Terentii

Tertulliani elogium initio libri de pudicit. Pudicitia flos morum, honor corporum, decus sexuum, integritas sanguinis, fides generis, fundamentum sanctitatis, praejudicium omnis bonae mentis.

ARTICULUS III.

Partes potentiales temperantiae.

Partes potentiales alicujus virtutis illae dicuntur, quae modum, quem ipsa virtus ponit circa materiam principalem, vel difficiliorem, observant in aliis materiis, quae minus habent difficultatis: unde cum proprium temperantiae sit refragare & reprimere impetus passionum circa delectationes tactus, quae difficilius compescuntur, virtutes refragantes impetus nostrarum passionum & affectionum circa alias materias, vel actiones externas moderantes, possunt illi tanquam virtutes secundariae adungi, & partes potentiales temperantiae appellari. Illae vero à D. Thoma quatuor numerantur, nimirum continentia, mansuetudo, clementia, & modestia: sub qua plures aliae paragrapho sequenti recensendae continentur.

Continentia, quae primo loco ponitur, non sumitur hic pro virtute refragante & reprimente passiones, quae sunt circa venerea, quo pacto convertitur cum castitate; sed pro quodam habitu, per quem voluntas resistit passionibus concupiscentibus, taliterque in bono firmatur, ut quantumvis hujusmodi passiones exurgent & intumescant, non trahatur ab illis contra rectum iudicium rationis. Unde munus hujus habitus est, non passiones refragare aut compescere, sicut facit virtus continentiae, sed duntaxat firmare & detinere voluntatem, ut illarum impetus non sequatur. Ex quo fit illud non esse simpliciter virtutem, quamvis ad genus virtutis referatur ut aliquid imperfectum: est enim de ratione virtutis, facere opus perfectum, atque aliud rectificare ad aequum ejus principium; quod sane principium, in actibus qui sunt circa passionum objecta, non est sola voluntas, sed etiam appetitus sensitivus: unde quia continentia non perficit hujusmodi appetitum ad recte appetendum, sed relinquit in eo passiones immoderatas, licet voluntatem firmet ac detineat, ne sequatur ipsas passiones, ideo deficit à ratione perfectae virtutis, & est veluti semi-virtus, ut docet S. Thomas hic quaest. 155. art. 1.

Mansuetudo, quae etiam mititas vocatur, est virtus, quae passionem irae ita componit & moderatur, ut non permittat eam exurgere, nisi cum oportet, & in ea mensura in qua fuerit necessarium. Licet enim nunquam ira ita danda sit locum, ut iudicium rationis perturbet, interdum tamen honestum & necesse est moderatè irasci ad serviendum iustitiae, vel pro juvanda fortitudine, quae utitur ita in suo actu aggressionis: & ita Christus iram excitavit, dum, facto ex funiculis flagello, mercatores eiecit ex templo. Unde Aristoteles 4. Ethic. cap. 5. Qui igitur (inquit) ob quae oportet, & quibus oportet irascitur, addo etiam quomodo, & quando, & quousque debet, laudatur, esseque is mansuetus potest, quippe cum mansuetudo ipsa laude afficiatur. Mansuetus enim ille est, qui perturbatione vacat, & ab affectu minime ducitur, sed quem admodum ratio ipsa statuerit, ita & obid, & tandem succedet.

Mansuetudini affinis est clementia: unde ali-

qui eas non distinguunt. Sed revera differunt; ut docet S. Thomas hic quaest. 157. art. 1. Licet enim utraque mitiget iram circa vindictam, sub diversa tamen ratione id praestant; mansuetudo quidem, quatenus id decet animum irae dominantem: clementia verò, quatenus id consentaneum est homini in potestate constituto. Unde Seneca lib. 2. de clementia cap. 3. definit clementiam, Temperantiam animi in potestate ulciscendi: vel lenitatem superioris adversus inferiorem in constituendis penis. Decet enim illum non uti tota sua potestate in illo munere, sed aliquid de poena remittere, & infra meritum punire: sicut & contrarium decet in praemio retribuendo aliquid addere, & supra condignum remunerare: At ita humani Principes, aut Judices Deum imitentur, qui praemiatur ultra condignum, & ad id ex propria inclinatione, & innata bonitate tendit; puni autem citra condignum, & non nisi provocatus nostris demeritis, ac veluti coactus, juxta illud Tertulliani lib. 2. contra Marcionem, Deus ex seipso bonus est, ex nobis justus (iustitiam vindicativa.) Prior est bonitas Dei secundum naturam, posterior severitas secundum causam: illa propria, haec accommodata; illa edita, haec adhibita.

Ex his intelliges, mansuetudinem communem esse omnibus personis: clementiam verò propriam esse Superiorum & Judicum, quibus determinatio poenae pro delicto incumbit; specialiterque spectat ad Principem, quem valde decet poenas & supplicia in sibi subiectos benigne mitigare. Unde Ovidius,

Regia (crede mihi) res est succurrere lapsis,

Convenit & tanto, quantus & ipse viro.

Enituit virtus haec praecipue in Theodosio, cuius tanta fuit erga hostes benignitas & clementia, ut de ipso haec referat Ambrosius in oratione de ejus obitu: Beneficium se putabat accepisse, cum rogaretur ignoscere, & tunc propior erat venia, cum suisset comotio major iracundia. Et optabat ut in eo quod in aliis timebatur, ut irasceret. Sape tremantes vidimus quos oburgabat, & compunctos sceleris, cum desperassent, solutos a crimine. Vincere enim volebat, non pletere, aequitatis iudex, non poena arbiter, qui nunquam veniam confitenti negaret.

Quarta virtus temperantiae annexa est modestia, à modo dicta, quia nimirum modum statuit, qui in humanis affectionibus & actionibus, in gestu corporis, ejusque cultu & vestitu, servari debet; ita ut haec omnia decenter & congruenter se habeant, secundum personae statum: modestus enim dicitur, qui circa illa omnia moderatè & congruenter se habet, modumque sibi convenientem tenet. Virtutis hujus summum decus neminem fugit: nam modestiam esse Dei portionem, id est partem notarum habitationis Dei in homine, egregiè dixit Ambrosius 1. offic. cap. 18. Erumpit etiam foras ejus decor, & ut verbis Tertulliani utar lib. de cultu foemineo cap. 13. Emanat ab animo inhabitum, & eructat à conscientia in superficiem, ut & foris inspicat quasi suppellectilem suam. Unde Ambrosius serm. 10. in Psal. 128. egregiè ostendit, virum modestum, vel si videatur, prodesse; adductaque ejus animalis similitudine, quod si ab icterico conspiciatur, sanatur conspicientem, demonstrat probi hominis, recteque compositi, vel aspectum esse convenientibus salutarem. Hinc Basilii lib. de virginitate, virginem instruens ait, eam dum procedit in publicum, talem se & habitu & incessu, & toto corporis motu debere exhibere, ut

qui

qui illi forte obvi fuerint, ac si vivum Dei simulacrum aspicerent, faciem ad reverentiam atque admirationem sanctitatis inclinent; honestaque virtutis admonitionem pudicam & sobriam referant; & reminiscatur quisque proximum Dei, dum eam cernit effigiem, quæ se ad ejus perscienda mandata semper exercet. Atque, ut breviter dixerim, omnium aspicientium virginem & affectus, & animus ad virtutis transferatur amorem. Contentantur ad hæc S. Ignatius Epist. ad Trallianos, Præfatus modestiam vocat, magnam aliorum disciplinam.

ARTICULUS IV.

De variis modestiæ speciebus.

24. Quatuor vel quinque modestiæ species distinguit D. Thomas hic quæst. 160. art. 2. nimirum humilitatem, studiositatem, modestiam morum, ad quam Eutrapelia reducitur, & modestiam cultus. Ratio verò hujus divisionis est, quia ultra passiones concupiscentiæ, quas moderantur temperantia & continentia; & ultra passiones iræ, quas mansuetudo & clementia refranant, quatuor alia sunt, in quibus etsi non adeo difficile est mediocritatem rationis servare, quam in passionibus iræ & concupiscentiæ, egent tamen moderamine, & virtute aliquâ per quam cohibeantur. Primum est affectus spei tendentis ad excessum, & hunc moderatur humilitas: studium sive appetitus cognoscendi, & ad hujus moderationem ponitur studiositas: motus & gestus corporales, pertinentes ad externam conversationem, tam in factis, quam in dictis; pro quibus in rebus seriis ponitur modestia morum, in ludicris autem eutrapelia: & denique exterior apparatus vestium, utensilium, & hujusmodi; & horum moderatio spectat ad modestiam cultus, sive apparatus exterioris.

25. Prima ergo species modestiæ est humilitas, quæ sic à D. Thoma definitur: *Humilitas est virtus, quâ quis considerans suum defectum, tenet se in infimis, secundum modum suum.* Dicitur *Virtus*: quia cum honestum sit unumquemque amplecti quod sibi congruit, & continere se intra propriam mensuram, habitus quo ad id inclinamur, non potest non esse vera virtus. Subditur: *Quo quis considerans suum defectum*, quia licet humilitas dicat formaliter habituale propositum, quo vis affectiva abjectionem unicuique convenientem amplectitur; præsuppositivè tamen importat cognitionem, quâ quis defectus suos considerans, reputat se indignum estimatione & honore, dignumque abjectione & aspectu. Unde sic definitur à D. Bernardo: *Humilitas est virtus, quâ quis verissimâ sui cognitione sibi ipsi vilescit.* Tandem dicitur: *Tenet se in infimis, secundum modum suum*, ut denotetur, materiam intrinsecam humilitatis esse internum animi motum & affectum, quem refranat, ne tendat in sui celsitudinem supra id quod oportet, sed intra mensuram ex propriis meritis sibi debitam se contineat.

Lib.
de gra
divinis
humili-
tati-
iii.

26. Ex his colliges primò contra Theophylum Raynaudum lib. 6. de virtutibus sect. 2. cap. 13. quod licet humilitas & magnanimitas habeant cohibere affectum hominis, ne inordinatè tendat in excessum, nihilominus inter se distinguuntur, quia diversimodè id præstant: ut eruditè demonstrant Salmanticensis in explicatione articuli prædicamentalis, sive in generali divisione omnium virtutum, quam in fine Tomi primi in

A primam secundam subjecerunt. Nam magnanimitas (inquiunt) primariò id facit impellendo & confortando ipsum appetitum, ut per viam Deo receptas, vel promissas, tendat ad magnanimitatem extollatur. Humilitas è contra primariò refranat appetitum, ne tendat in ardua & excessum, quatenus propriam exaltationem: secundariò autem confirmat ipsum, ne dum videt propriam insufficientiam & impotentiam, à magnorum prosecutione, divini immemor, nimis deficiat. Unde magnanimitati magis adversatur pusillanimitas, quæ est vitium per defectum, quam præsumptio, quæ est per excessum. Humilitati autem magis opponitur superbia, quæ est vitium per excessum, quam nimia subiectio, quæ est vitium per defectum.

Differunt etiam illæ virtutes penes rationes motivas & regulativas. Nam magnanimitas limitativè motivum & regulam operandi ab eo quod est Dei in nobis: videns enim in se magnanimitatem magna Dei dona, aut saltem magna auxilia sibi promissa, sumit inde motivum & regulam operandi magna, eorum arduitate non succumbens, quia scit non superexcedere talia dona vel auxilia; dumque magna agit, reputat se, non propter se, sed propter illa quæ ex Deo accepit, magno honore dignum, & quidquid minus est honoris & laudis (uti est quidquid potest ab homine retribui) tanquam illis inadæquatum contemnit. Caterum humilitas sumit motivum & regulam suæ operationis ab eo quod in nobis est ex nobis ipsis, vidensque nos ex nobis solum habere defectum, imperfectiorem, & culpam, quibus non excellentia & honor, sed vilipensio & contemptus debetur, cohibet animum, ne ad illa tanquam ad aliquid sibi secundum se debitum tendat, & ne ista tanquam se indigna reputet. Unde nulla ex his virtutibus alteri contradicit, licet videantur contrario modo procedere: quia optimè stat, ut idem homo ex Dei donis ad magna tendat, quod est esse magnanimum; & ex sibi propriis ad ima se dejiciat, quod est esse humilem. Et idè Apostolus, qui ut magnanimus aiebat: *Omnia possum in eo qui me confortat, ut humilis prædicabar: Non quasi iustificatus sum, cogitare aliquid ex nobis, quasi ex nobis.* Hæc Salmanticensis loco citato.

Colliges secundò cum iisdem Authoribus, quod licet humilitas & religio magnam habeant inter se similitudinem & affinitatem, eò quod utraque importet professionem divinæ excellentiæ, & nostræ erga Deum subjectionis; differunt tamen, quia quod respectu unius est formale & primarium, respectu alterius est quasi materiale & consequens. Actus enim religionis primariò continet testificationem divinæ excellentiæ, & secundariò nostræ vilitatis, quatenus hoc arguitur ex omnimoda dependentia à supremo illo principio. Contra verò actus humilitatis primariò dicit confessionem nostræ vilitatis & inferioritatis; implicite autem & ex consequenti testatur illo excellentiam primi principii, cui nos omnino submittimus, tanquam sine cuius influxu sub nihilo maneremus. Itaque humilis submittit se Deo, & ejus excellentiæ, ut seipsum deprimat, & intra mensuram propriam contineat: religiosus autem humiliat & deprimat se coram Deo, ut ejus excellentiam exaltet, & cultu illo influentiam Dei in omnes creaturas, ac supremum ejus dominium profiteatur.

Colliges

Colliges tertio, duos esse in nobis habitus humilitatis, alium qui refranat passionem spei circa propriam excellentiam, sumptam absolute sine respectu ad alterum, & huius subiectum est appetitus sensitivus irascibilis, in quo residet talis passio: alium vero moderantem affectum voluntatis circa propriam excellentiam, secundum quod hæc primario metiri debet ex subiectione ad Deum, tanquam ad supremum excellentem, & secundario ex subiectione ad alios, secundum id quod ex Deo habent. Et hæc est præstantissima humilitas, de qua præcipue locutus sumus, & quam ad religionem valde accedere diximus, quamque D. Thomas ceteris virtutibus moralibus videtur præferre hinc quaest. 161. art. 3. his verbis: *Post virtutes Theologicas & virtutes intellectuales, quæ respiciunt rationem, & post iustitiam, præsertim legalem, potior ceteris est humilitas.* Quod intelligendum esse puto de virtutibus moralibus, quæ sunt circa passiones, non vero de aliis, præsertim vero de iustitia legali, & de religione, cum illam D. Thomas expressè excipiat, & istam quaest. 81. art. 6. omnibus virtutibus moralibus præponat: *Quia (inquit) religio magis de propinquo accedit ad Deum, quam alia virtutes morales, in quantum operatur ea quæ directe & immediate ordinantur in honorem divinum.* Vel etiam dici potest, D. Thomam loco citato non præferre humilitatem omnibus aliis virtutibus, tanquam perfectiorem absolute & simpliciter, sed solum quantum ad aliud: omnes enim virtutes morales ita se mutuo excedunt, secundum diversas rationes, ut nullam possis simpliciter inferiorem vocare. Unde Gregorius lib. 1. homil. 6. super Ezechiellem: *Aliter oler flos uræ, quia magis est virtus & opinio Predicatorum qui inebriant mentes Audientium. Aliter flos olivæ, quia suave est & misericordia, quod more olei refert & luccet. Aliter flos rose quia mira est fragrantia quæ rutilat & nectit ex cruore Martyrum. Aliter flos lilii, quia candida vita carnis est de incorruptione virginis. Aliter flos violæ, quia magna est virtus humilium, qui ex desiderio loca ultima tenentes, se per humilitatem a terra in altum non sublevent, & celestis regni purpuram in mente servant. Aliter redolent spica cum ad maturitatem perducitur, quia bonorum operum perfectio ad satietatem eorum qui iustitiam esuriunt præparatur.*

De humilitate eleganter differunt SS. Patres, eamque variis laudibus efferunt: eam enim primum religionis introitum, Christianæ Philosophiæ primum fundamentum, medicinam tumoris, custodem virtutum, lætæ charitatis reparationem, virtutum sublimitatem, in ornatu summi Sacerdotis splendidiorem gemmam appellant. Addunt, quod superbia fecit ex Angelo Demone, humilitas facit ex homine Angelum. Quod humilitas claritatis est meritum, & claritas humilitatis præmium. Quod gratia pluvia est, quæ confluit ad humilitatem convallis, demarat de tumoribus collis. Denique, quod humilitas omnium virtutum minima est, & omnium maxima; quia quod profundius hominem deiecit, eo altius erigit & extollit. In quo reperitur fassa Senecæ Epist. 16. sententia, nimirum quod in pusillo nemo magnus esse potest: nam in hac pusillitate, quæ quis minimum se existimat, vera magnitudo consistit: Nimia enim (inquit Castodorus) magnitudo est, suam intelligere parvitatem, & viles esse ante Dominum, à quo est totius magnitudinis census. Vel ut loquitur Chrysostomus: Hu-

Tom. IV.

milis nunquam est sine magnitudine animi, nec superbia sine pusillanimitate. Cui concinit Fulgentius dicens: *Sicut superbus elatione fit humilis, ita humilis fit in humilitate sublimis.* Unde cum Bernardo serm. 2. de Ascensione concludendum est: *Per humilitatem ascendimus ad sublimitatem, quia hæc est via, & non alia præter ipsam: quia aliter vadit, cadit potius quam ascendit, quia sola est humilitas quæ exaltat, sola quæ ducit ad vitam.* Christus cum per naturam Divinitatis non haberet quod ascenderet, qui altera Reum nihil est, tamen per descensum quomodo reseretur invenit, veniens incarnari, pati, & mori, ne moreretur in æternum, propter quod & Deus exaltavit illum.

Secunda species modestiæ dicitur studiositas, à studio circa quod versatur, duoque habet præcipua munera. Primum est frænandi ac temperandi scientiæ desiderium, quo naturæ ducem omnes ad cognitionem rerum, & delectationem ex ea componendam impelluntur. Omnes enim homines naturaliter scire desiderant, ut dicitur initio Metaphysicæ; idque unicuique evidens fore affirmat Seneca lib. de vita beata cap. 32. *Si se ipse consuluerit, quantam cupiditatem habeat ignota noscendi, quam ad omnes fabulas excitetur. Navigant quidam, & labores per ægrinationis longissimam mercede perpetiuntur, cognoscendi aliquid abditum ignotumque. Hæc res ad spectacula populos contrahit.* Hæc cogit præclusum rimari, secretiora exquirere, antiquitates evolvere, mores barbararum audire gentium. Curiosum nobis natura ingenium dedit, & artis sibi ac pulchritudinis sue conscia, spectatores nos tantis rerum spectaculis genuit, perditura fructum sui, sitam magnam, tam clara, tam subtiliter ducta, tam nitida, & non uno genere formosa, solitudini ostenderet. Ne igitur naturale hoc sciendi desiderium plus iusto majus sit & ardentius, abripiatque animam ad eorum cognitionem tentandam, quæ homini consentanea non sit, necesse est studiositatem intercedere, quæ frænaret voluntatem, ne intellectum ad ea scrutanda applicet, iisque animum nutrire & excolere velit.

Alterum studiositatis munus est excutiendi pigritiam & torporem, quo plures retrahuntur à studio, & à necessariarum rerum cognitione præpediuntur; & excitandi ac impellendi appetitum, ne propter laborem & fatigationem, quæ studio admiscuntur, ab illo retrahatur, aut sufficientem renuat diligentiam adhibere. Et quia hoc posteriusque plerumque accidit, nominata fuit hæc virtus ab officio refranandi.

Tertia species modestiæ est illa quæ dicitur modestia morum, seu decentia externa, quia nimirum decorum ac decentiam servat in incessu, voce, compositione, vultu, & motu ac gestu corporis, omnesque actiones exteriores, juxta præscriptum rectæ rationis temperat; ita ut congruant personarum in se consideratæ, tum etiam in ordine ad locum, tempus, personas circumstantes, & præsentem exigentiam rerum. Nam ut dicitur Eccl. 19. *Ex visu cognoscitur vir, & ab occursum faciei cognoscitur sensatus: amictus corporis & risus dentium, & ingressus hominis, enuntiant de illo.*

Quarta species est Eutrapelia, quæ latine dici potest jucunditas, vel urbanitas, quia in ludicris & jocosis tenet modum, sicut modestia morum in rebus seriis, potestque sic definiti: Eutrapelia est virtus quæ in ludicris decorum servat, vel quæ joci & ludis modum rationis imponit. Huius virtutis necessitatem ex eo demonstrat S. Tho-

Ccc mas

mas hic quæst. 168. art. 2. quod sicut homo indiget corporali quiete ad corporis refocillationem, quia non potest continû laborare, propter limitationem suæ virtutis; ita ex parte animæ eget similiter quiete, & honesta relaxatione à labore; quia etiam virtus animæ est limitata, & determinatis actionibus proportionata; ideoque quando extra modum suum in aliquas operationes intellectuales se extendit, laborat & fatigatur; præsertim cum illæ operationes à viribus sensitivis & corporalibus organis dependant. Unde Statius 4. Syl.

*Nostra satisfacit,
Laxaturque chelys; vires infingat, alique
Tetepesiva quies, major post otia virtus.*

Idipsum declarat Seneca Epist. 58. comparatione celatoris, oculos fatigatos aspectu viriditatis smaragdi pascentis ac recreantis: & Nazianzenus exemplo Venatorum aut Musicorum, qui solent chordas quieti tradere, easque remittere, ne rumpantur. Eodem exemplo usus est S. Joannes Evangelista, ut refertur in collationibus Patrum, collat. 24. cap. 21. ubi legitur quod B. Joannes Evangelista, cum quidam scandalizarentur, quod eum cum Discipulis suis ludentem invenirent, dicitur mandasse ut eorum qui arcum gerebat, ut sagittam traheret. Quod cum pluries fecisset, quasi vir, utrum hoc continû facere posset; qui respondit quod si hoc continû faceret, arcus frangeretur: Unde B. Joannes subintulit, quod similiter animus hominis frangeretur, si nunquam à sua intentione relaxaretur. Perspicuum igitur est, quietem, & honestam relaxationem à labore, quæ fit per jocos, vel ludos, infirmitati nostræ atque fragilitati interdum esse necessariam, subindeque aliquam requiri virtutem, quæ mensuram & modum in jocis & ludis ponat, & quantitatem ac modum honestæ recreationis præscribat. Hæc autem moderatio in joco & ludo, actionibusque ludicris, fit per virtutem quæ vocatur *Eutrapelia*, id est virtus quæ in ludicris decorum servat, quæque ludo & jocis modum imponit. Unde Plutarchus observ. 2. sympos. quæst. 1. bellè annotavit, jocos sales appellari, nempe quod ut sale condiuntur cibi, sic jocis ac ludo oblectandus sit animus, non tamen nisi ea quæ par est moderatione; sicut sal usurpatur ut condimentum, non ut cibus.

33 Ultima species modestiæ vocatur modestia cultûs, seu exterioris apparatus, quæ ex D. Thoma hic quæst. 169. art. 1. potest sic definiri: *Modestia cultûs est virtus, quæ in corporis cultu, rerumque externarum apparatu, mensuram rationis ac modum servat.* Sicut enim motus & gestus corporis possunt benè & malè disponi, ob idque opus fuit virtute, quæ in illis modum rationis constitueret: ita in externo rerum usu, prout ad cultum & ornatum corporis, externumque apparatus domûs, lecti, famulorum, & similibus spectat, potest esse excessus & defectus, ad cuius proinde debitam moderationem necessaria est aliqua virtus, quæ omnia prædicta juxta præscriptum rationis disponat, & hanc vocamus modestiam cultûs, seu exterioris apparatus.

34 Hanc modestiam præsertim mulieribus valde commendant Apostolorum Principes. Petrus enim Epist. 1. cap. 3. de mulieribus Christianis sic loquitur: *Quarum non sit extrinsecus capillatura, aut circumdatio auri, aut indumenti vestimentorum cultus: sed qui absconditus est cordis homo, in incorruptibilitate quieti & modesti spiritus, qui est in conspectu*

A Dei locuples. Sic enim aliquando & sanctæ mulieres nabant se, subjectæ propriis viris. Paulus verò 1. ad Timoth. 2. Mulieres (inquit) in habitu ornato, cum verecundia & sobrietate (id est convenienti moderatione) ornantes se, & non in tortis crinibus, aut auro, aut margaritis, aut veste pretiosa, sed quod dant mulieres promittentes pietatem per bona opera.

His adjungo Tertullianum & Augustinum. Ille enim in libro de velandis virginibus, sic exalloquitur: *Vestite vos serico probitatis, hyssino sanctitatis, purpurâ pudicitie.* Taliter pigmentate, dum habebitis amatorem. Ille verò Epist. 73. ad Polidum: *Verus, inquit, ornatus Christianorum, non tantum nullus fucus mendax, verum ne auri quidem, vestisque pompa, sed mores boni sunt.*

DISPUTATIO VII.

De vitiis oppositis virtutibus Cardinalium.

Cum eadem sit doctrina contrariorum, & opposita juxta se posita magis reluceant, ut virtutum, quas articulis præcedentibus descripsimus splendor magis eniteat, de vitiis ipsis oppositis, breviter hic differendum esse censuimus.

ARTICULUS PRIMUS.

De vitiis oppositis prudentiæ, & virtutibus ipsi annexis.

PRudentiæ, & virtutibus ipsi annexis, aliqua vitia opponuntur per defectum, & alia per excessum. Primò ipsi opponitur imprudentia, quæ in quatuor species dividitur, nempe præcipationem, quæ adversatur rectitudini consilii, atque adeo eubulæ; inconsiderationem, quæ opponitur rectitudini judicii, subindeque inveni & gnome; inconstantiam, & negligentiam, quæ opponuntur rectitudini & efficacitati imperii, ac proinde ipsi prudentiæ immediatè, cum illa præceptiva sit, & proprius ejus actus, imperium, ut disp. 1. art. 1. diximus.

Per excessum ipsi opponuntur ea vitia, quæ falsam imaginem prudentiæ & sagacitatis præferunt, ut prudentia carnis, quæ quis vivit & sapit secundum carnem, rectèque judicat secundum illam, id est secundum motus, & instinctus naturæ corruptæ, ad bona carnalia & temporalia, cum affectu qui vehementem illorum affectionem sequi solet. Astutia, quæ quis novit modos occultos ad alios fallendos. Dolus, qui est astutia executio, sive fiat per verba, sive per facta. Fraus, quæ magis pertinet ad executionem astutia, secundum quod fit per facta, ut quando mensura est minor justo, vel moneta adulterina. Sollicitudo nimia temporalium, quæ est nimia occupatio in illis acquirendis, aut conservandis, proveniens ex inordinato amore habendi, vel timore amittendi. Et sollicitudo nimia futurorum, præsertim cum anxietate, & parvâ fiducia divinæ providentiæ. De quibus omnibus disserit S. Thomas hic qu. 55.

Præterea sunt aliqua vitia, quæ indirectè sive obliquè contrariantur prudentiæ, quia nimium causis & adjumentis ejus opponuntur. Sicut enim ad prudenter judicandum multum juvant memo-

memoria praeceptorum, intelligentia, docilitas, A
solertia live sagacitas, praevision futurorum, bo-
na ratioinatio, circumspectio, cautio & atten-
tio, ac diligens studium recte iudicandi, & alia
quae disp. 1. art. 2. enumeravimus: sic est contra-
rium plurimum obliuio, praecipitatio, & alia
inconsideratio, hebetudo, negligentia, & alia
superioribus perfectionibus opposita. De qui-
bus S. Doctor hic qu. 53. & 54.

ARTICULUS II.

De vitiis oppositis iustitia strictè sumpta.

Habet hoc speciale iustitia strictè sumpta, B
quod nullum adversatur ei vitium per ex-
cessum, sed tantum per defectum, ut docet D.
Thomas quæst. de virtutibus art. 13. ad 12. ubi
inquit: *Alia virtutes morales sunt inter duo vitia,*
non autem iustitia, quia tamen medium in propria ma-
teria tenet, quod per se pertinet ad virtutem. Et in 3.
dist. 33. quæst. 1. art. 3. quæstiunc. 1. ad 5. Non o-
portet inquit: *quod iustitia habuit sit medium inter*
duos alios, ut in 5. Ethic. dicitur, sed quod medium
attingat in materia sua. Ratio etiam id tuadet:
Nam contra iustitiam nunquam peccatur, red-
dendo alteri plusquam debetur, sed auferendo
ab eo quod suum est, aut non reddendo quod ei
debetur, vel minus reddendo quam debeat; C
quod totum ad defectum & non ad excessum
pertinet: Ergo nequit in hac materia reperiri
vitium per excessum à iustitia, sed tantum per
defectum.

Iustitia ergo legali contrariatur solum lega-
lis iniquitas, quae illegalitas dici potest. Vitium
verò oppositum iustitiae distributivæ est accep-
tio personarum, quando scilicet distribuens bo-
na communia partibus communitatis, non at-
tendit præcisè merita, aut indigentiam unius-
cuiusque, sed ipsam personarum rationem; ac proin-
de distribuit, non secundum merita personarum,
sed affectum ad ipsas personas accipit pro men-
sura distributionis. Iustitiae autem commutati-
væ contrariantur omnia illa vitia vel peccata, D
quae inferunt proximo nocumentum; sive in vi-
ta, sicut homicidium; sive in honore, ut contu-
melia, convitium, improprium; sive in bonis
externis, ut factum, rapina, fraus, usura, & simi-
lia. De quibus S. Doctor hic à qu. 64. usque ad 78.

ARTICULUS III.

*De vitiis oppositis religioni, quae est prima pars
potentialis iustitiae.*

Ubi opponuntur vitia religioni, unum per
excessum, aliud per defectum. Primum est
superstitio, quae dicitur opponi religioni per ex-
cessum, non quod plus veri cultus Deo tribuat
quam ipsi debetur (repugnat enim Deum posse
nimis coli, vel majori cultu quam ipsi debeatur;
qui potius quicumque ipsi potest à nobis exhi-
beri, est infinitè minor ipsius Majestati, juxta il-
lud Eccl. 43. *Glorificantes Deum quantumcumque*
potueritis, supervalebit adhuc) sed quia excedit in
modo colendi, adhibendo aliquid ad ejus cul-
tum, quod non convenit, vel quia falsum aut
superfluum cultum confingit. Dupliciter au-
tem contingit excessus in cultu religioso, nimi-
rum vel deferendo hunc cultum cui non con-

Tom. IV.

gruit; & hic modus superstitionis vocatur su-
perstitio ex parte rei cultus, dividiturque in tres
species, idololatriam, divinationem, & observa-
tionem, sub qua magia comprehenditur: vel se-
cundo colendo quidem verum Numen, sed mo-
do disconvenienti, ut si quis velit nunc Deum
colere caeremoniis & sacrificiis Judaicis, per
eum reprobatis. Et hic modus superstitionis ap-
pellatur superstitio cultus incongrui; & subdivi-
ditur in superstitionem falsi cultus, & in super-
stitionem cultus superflui. Cultus vocatur fal-
sus, vel quia continet falsam aliquam significa-
tionem, ut caeremonia Judaica, si nunc usurpon-
tur ad significandum Messiam esse venturum;
vel quia simulat verum cultum, ut si quis fictis
miraculis velit honorem Dei promovere; vel
praetextu colendi Deum, mutet substantiam sa-
cramentorum, aut sacrificium celebret aliter
quam Christus instituit, falsumque sacrificium
loco veri substituit. Dicitur verò superfluum,
quando ponitur religio in quibusdam ineptis &
inutilibus, atque ab Ecclesiae more discrepanti-
bus, licet aliqui mendacium & falsum non si-
gnificent. Quo vitio solent praecipue rustici &
idiorum laborare, quando suam devotionem, præ-
ter Ecclesiae morem receptam, in certo numero
precum, candelarum, stacionum, girationum, &
similium constituunt; ita ut existiment nihil
fieri, si numerus ille deficiat aut excedat. Utrum-
que vitium Christus reprehendit Joan. 4. cum
dixit: *Spiritus est Deus, & eos qui adorant eum, in*
spiritu & veritate oportet adorare. Falsus enim cul-
tus opponitur veritati, superfluum autem spiri-
tus, quia externis rebus solum insistens, nihil ad
cultum internum proficit.

Alterum vitium oppositum religioni per de-
fectum dicitur irreligiositas, & continet hæc
quinque: sacrilegium, quo vis aliqua & injuria
infertur rebus, aut personis, Deo ejusve cultui
consecratis, tentationem Dei, quando quis abs-
que justa causa aliquid facit, vel dicit ad capien-
dum experimentum divinae potentiae, sapientiae,
iustitiae, misericordiae &c. perjurium, quod est
dictum humanum, falsum in se, vel jurantis o-
pinione, iurejurando asseveratum: simoniam,
per quam res sacrae sine vi indignè tractantur,
committendo illas rebus temporalibus: infide-
litatem, quae frangit fidem Deo in voto promif-
sam: & blasphemiam, per quam derogatur di-
vinæ excellentiae & sanctitati.

ARTICULUS IV.

*De vitiis oppositis aliis partibus poten-
tialibus iustitiae.*

Aliæ partes potentiales iustitiae sunt pœni-
tentia, pietas, observantia, obedientia, gra-
tutudo, vindicativa, veritas, amicitia, & liberali-
tas, de quibus disputatione quartâ differimus.

Vitium oppositum pœnitentiae per defectum,
est impœnitentia. Si quod verò opponitur illi
per excessum, est innominatum, vel pœnitentia
indiscreta dici potest.

Pietati per defectum contrariatur impietas &
strictè sumpta (in lata enim acceptione impie-
tas dicitur quodcumque peccatum mortale, &
impius quicumque mortaliter peccans.) Per ex-
cessum verò nimis & inordinatus amor pa-
rentum & consanguineorum ipsi opponitur.

Ccc 2

Dd.

Duplex etiam est vitium seu peccatum observantiae oppositum: unum per defectum, quo nimirum personis in dignitate constitutis honor debitus non redditur: aliud per excessum, quo cultus ipsis deferitur supra illarum dignitatem & exigentiam. Quo vitio laborabant illi Ethnici, qui Apotheosim, seu cultum divinum Imperatoribus exhibebant, & per eorum numina jurabant, ut palpo ille quidicebat:

Iurandaque tuum per numen ponimus aras.

Hanc perniciosam & sacrilegam adulationem, acriter & eleganter redarguit Tertullianus in Apologetico cap. 33. ubi sic ait: Non enim Deum Imperatorem dicam: vel quia mentiri nescio, vel quia illum deridere non audeo, vel quia nec ipse se Deum vult dici, si homo sit. Intere est homini, Deo cedere. Satis habebat appellari Imperator. Grande & hoc nomen est quod a Deo traditur. Negat illum Imperatorem, qui Deum dicit. Nisi homo sit, non est Imperator. Hominem se esse etiam triumphans in illo sublimi curru admonetur. Suggestitur, cum ei a tergo, respice post te, hominem memento te. Et utique hoc magis gaudet, tantam se gloria coruscare, ut illi admonitio conditionis suae sit necessaria. Minor erat, si tunc Deus diceretur. Major est qui revocatur, ne se Deum existimet. Augustus Imperii formator, ne Dominum quidem dici se volebat; & hoc enim Dei est cognomen. Dicam plane Imperatorem Dominum, sed more communi, sed quando non cogor, ut Dominum, Dei vice dicam.

10 Obedientiae per defectum contrariatur inobedientia strictè sumpta, secundum quod procedit ex intentione agendi contra praeceptum, atque adeo ex contemptu praecepti & precipientis. Si quod autem opponitur illi per excessum, proprio nomine caret.

11 Contra inobedientiam acriter invehitur Seneca lib. 3. de ira cap. 16. dicens quod illa in tormentum suum perficit, & imperia graviora sentit, quod contumacius patitur. Sic laqueos fera dum jactat, asstringit. Sic aves viscum cum trepidantes excutunt, plumis omnibus illinunt. Nullum tam arctum est jugum, quod non minus laedat ducentem, quam repugnantem. Vnum est levamen malorum ingentium, pati, & necessitatibus suis obsequi. Addit Nazianzenus orat. 9. quod sicut obedientiae lege omnia simul terrestria, atque caelestia conservantur; ita inobedientiae pestis & terras vastat, & caelum ipsum, cum in illud pervasit, sædè depopulata est.

12 Vitium gratitudini contrarium per excessum, non est nominatum: contrarium verò per defectum dicitur ingratitude, quæ ut ait D. Bernardus serm. 52. in Cant. est *semita urens, siccans sibi fontem pietatis, rorem misericordiae, fluentia gratia.*

Per excessum opponitur vindicationi crudelitas, seu sævitia, quæ excedit mensuram honestæ vindicationis: per defectum verò vitium inominatum, quod potest dici *remissio*, ut docet S. Thomas hic quæst. 108. art. 2. ad 3.

13 Veritati seu veracitati opponitur vitium mentendi, consistitque mendacii malitia, in ea contractetate, quæ inter iudicium internum, & verba seu alia signa ipsum exprimentia reperitur, dum scilicet quæ mens negat, lingua affirmat, vel è contra. Unde mentiri dicitur quasi *contra mentem ire*.

14 Per excessum opponitur amicitiae vitium adulandi, quo nimis blandè aliquis in convictu se habet, omnia probans, omnia laudans, & in omnibus aliorum voluntati se accommodans. Per defectum verò ipsi adversatur litigium, quod

A perturbat vitam socialem, paritque pugnas & contentiones.

Liberalitati demum per defectum opponitur avaritia, seu nimia cupiditas divitiarum: per excessum verò prodigalitas, quæ darplacum oportet, aut his quibus non oportet.

ARTICULUS V.

De vitiis oppositis fortitudini, & partibus potentialibus illius.

Vitium fortitudini opposita tria numerantur à D. Thoma hic quæst. 125. 126. & 127. Nimirum timiditas, seu ignavia; intimiditas, seu vacuitas timoris, quam Aristoteles 3. Ethic. cap. 7. vocat *aphephian*; & temeritas seu nimia audacia. Timiditas est excessus in timendo periculum, & gravia, & defectus in audendo contrarium. Intimiditas est quando aliquis non timet quod secundum rationem timendum est. Temeritas denique, cum quis excedit in audendo, & agreditur quod non convenit, vel quomodo, cum quando non convenit.

Magnanimitati verò, quæ est prima pars potentialis fortitudinis, quatuor vitia contrariantur. Nam ex parte objecti primarii, quod est opus magnum, opponitur illi præsumptio, quæ tendit ad magna improporcionata, & supra vias agentis. Ex parte objecti secundarii, scilicet honoris, opponitur magnanimitati ambitio, quæ est appetitus honoris inordinatus. Ex parte verò gloriæ, quæ est honoris effectus, adversatur ipsi inordinatus ipsius gloriæ appetitus, qui sumpto nomine ab objecto, inanis seu vana gloria appellatur. Denique ex parte ipsius quærentis gloriam, quia non refert illam ad Dei honorem, & ædificationem proximorum, magnanimitati opponitur superbia, vitium capitale, cui Gregorius lib. 31. Moral. cap. 31. septem filias assignat, nimirum inobedientiam, jactantiam, hypocrisis, contentionem, pertinaciam, discordiam, & novitatem præsumptionem. Quatuor prædicta vitia opponuntur magnanimitati per excessum. Per defectum verò opponitur ei pusillanimitas, quæ animum inordinate retrahit à magnis suæ virtutis congruentibus.

Magnificencia, quæ est secunda pars potentialis fortitudinis, per defectum opponitur pusillificencia, ut docet D. Thomas hic quæst. 125. art. 1. Vitium verò per excessum ei oppositum appellatur ab Aristotele 4. Ethic. cap. 2. *Bonafia*, & à D. Thoma *consumptio*, quia sicut ignis in fornace omnia consumit.

Vitium contrarium per defectum patientiæ, quæ est tertia pars potentialis fortitudinis, est impatientia: per excessum, si quod est, proprio nomine caret.

Vitium denique quod per defectum opponitur perseverantiæ, quæ est ultima pars potentialis fortitudinis, dicitur mollities (non illa quæ est luxuria species, de qua infra) sed alia, per quam facile quis recedit à bono inchoato, propter timorem deficiendi, vel propter tristitiam provenientem ex defectu delectationis. Evocatur mollities, quia cedit debili moventi, scilicet prædicto timori, vel tristitiæ. Per excessum verò perseverantiæ opponitur pertinacia, quæ quia nimium propriæ sententiæ adharens, non desistit ab incepto cum oportet.

ARTICULUS VI.

*De vitis oppositis temperantiae, & paribus eius
subiectivis nimirum abstinentiae, sobrietati
& pudicitiae.*

Sanctus Thomas hic quaest. 142. duo vitia ponit temperantiae opposita: unum per excessum, quod vocat intemperantiam: alterum per defectum, quod vocat insensibilitatem, seu stuporem; quando aliquis sic abhorret & fugit gustus & tactus delectationes, ut nolit eis uti, quando, & quantum, & quomodo recte rationi convenit. Primum vitium communius est, & maxime probrosum, ut docet idem S. Doctor art. 4. ejusdem quaestionis, quia maxime repugnat excellentiae hominis; versatur enim circa delectationes nobis communes cum brutis, illique nos assimilant, aut deteriores reddit, quando facit nos ab ejusmodi delectationibus separari, & rationis lumen excocat, atque hominem hebetat. Uide Seneca Epist. 29. *Due sunt voluptates gustus & tactus, hominibus communes & bestis: & ideo in peccatum numero habendi sunt, qui his feris voluptatibus de servant. Dum quidam stolidus, audiente Pythagora, diceret malle secum mulieribus, quam cum philosophis conversari; & Sues (inquit) in cano quam in floribus volutari.*

Abstinentiae opponitur gula vitium, id est inordinatus appetitus & usus cibi. Quod vitium committitur quinque praecipue modis, à D. Thoma hic quaest. 148. art. 4. enumeratis, & hoc versu comprehensis:

Præpropere, laute, nimis, ardens, studiosè.

Quinque enim modis (ut ait S. Gregorius Magnus, verbis ibidem à D. Thoma relatis) nos gula vitium tenet. Aliquando scilicet indigentia tempora praevenit. Aliquando lautiores cibos querit. Aliquando quae sumenda sunt, preparari accuratius appetit. Aliquando ipsa quantitate sumendi, mensuram refectiois excedit. Aliquando ipso actu immensi desiderii aliquis peccat. Ratio hujus divisionis hæc redditur à D. Thoma in corp. ejusdem articuli: Gula enim importat inordinatam concupiscentiam edendi: in delectationem duo considerantur, scilicet ipse cibum qui comeditur, & ejus comestio. Potest ergo inordinatio concupiscentiae attendi dupliciter: uno quidem modo quantum ad ipsum cibum qui sumitur; & sic quantum ad substantiam vel speciem sibi querit aliquos cibos lautos, id est preciosos, nimirum supra quam conditio personae permittat, ut si vir plebeius nolit comedere nisi perdecies, & phasianos. Quantum ad qualitatem, querit cibos nimis accuratè præparatos, ut si idem nolit quidquam comedere, nisi saccaro conditum. Quantum ad quantitatem, excedit in nimis edendo, nimirum plusquam natura requirit, aut permittat lex abstinentiae. Alio modo attenditur inordinatio concupiscentiae quantum ad ipsam sumptionem cibi: vel quia quis prævenit debitum tempus comedendi, præpropere comedendo; quod etiam pertinet si sæpius comedat, quam par sit; vel si edat in loco indibito, puta in templo, & tempore sacri, nolens expedare donec domum redierit: vel etiam quia non servat modum debitum in edendo, puta si voraciter comedat, canum aut leonum more.

Ex hoc vitio capitali oriuntur quinque alia, quæ D. Thomas art. 6. ejusdem quaestionis exponit, & post D. Gregorium gula filias appellat, nimirum inepta lætitia, scurrilitas, immunditia, multiloquiū, & hebetudo mentis. Nam inquit, Tom. IV.

A ex immoderatione cibi & potus hebetatur animus, propter fumositates ciborum perturbantes caput: sicut è contra abstinentia confert ad sapientiam & intelligentiam, juxta illud Eccl. 2. *Cogitavi in corde meo abstrahere à vino carnem meam, ut animum meum transferrem ad sapientiam.* Deinde quasi sopito per immoderantiam cibi & potus gubernaculo rationis, erumpit animus in ineptam lætitiā, corpore bene pascito, & in verba inordinata, seu multiloquiū, & in scurrilitatem, id est joculariā rem quandam proveniente ex defectu rationis, quæ sicut non potest cohibere verba, ita nec gestus exteriores. Ex eadem denique immoderatione cibi & potus oritur immunditia, sive quoad inordinatam emissionē quarundam superfluitatum, & fœdaturum excretionum, sive specialiter quoad emissionem feminis.

Vitium oppositum sobrietati dicitur ebrietas, id est immoderatus usque ad violentam usus rationis privationem, vini potus, vel alterius liquoris inebriare valentis: ut enim rectè ait Hieronymus in cap. 5. Epistolæ ad Galatas. *Ebrietas tam ex vino, quam ex ceteris bibendi generibus, quæ vario modo conficiuntur, potest accidere.* Ex quo de Sancto Ioanne Baptista dicitur, *vinum & siceram non biber.* Hoc vitium ex genere suo esse mortale docent communiter Theologi, & ex eo probant, quia ebrietas continet gravem inordinationem, in eo quod homo ex rationis gradu, quo præstat ceteris animalibus & ad Angelos, Deumque ipsum accedit, voluntariè & violenter seipsum dejicit usque ad brutorum statum & stoliditatem, privans se non solum usu rationis, sed etiam proximā utendi potestate, ita ut vigilans eā uti non possit. Quod quā grave & turpe sit rectè ponderat Basiliius homil. 14. in ebrietatem & luxum, his verbis: *Qua in re dicitur homo miser à brutis differere? Non merationis munere, quam à Deo omnium conditore accepisti; reliqua creatura omnis factus Dominus & Imperator? Hoc igitur te mentis lumine per ebrietatem privans, inter bestias ratione carentes annumerari poteris, similisque illis videri, &c.* In hoc turpe vitium vehementer etiam aceligenter invehitur Ambrosius, in libro de Elia & jejuniis, ubi ebrietatem appellat *fomentum libidinis, incentivum infamiae, venenum sapientiae*: aitque quod sicut veneno caro vulneratur, ita mens vino; & quod ebrietas non solum noxia est ad corporis sanitatem, sed etiam menti crimen adjungit.

Vitium oppositum castitati est luxuria, quæ est peccatum ex genere suo mortale, & capitale: mortale quidem, quia graviter adversatur rei valde necessariae ad bonum commune, nimirum conservationi humani generis, quæ majoris est momenti, quā conservatio individui: capitale verò, quia multa alia vitia ex illo oriuntur in genere causæ finalis, vel efficientis, propter vehementem delectationem cum qua conjunctum est, quāve homines alliciuntur ad multa alia peccata perpetranda, aut in alia vitia incurrunt. Sunt autem hæc præcipue octo enumerata à D. Thoma hic quaest. 153. art. 5. post Gregorium Magnum lib. 31. Moral. cap. 31. nimirum cœcitas mentis, inconsideratio, præcipitatio, inconstantia, amor sui, odium Dei, affectus præsentis sæculi, & horror futuri.

Rationem hujus divisionis assignat D. Thomas ibidè: Quando enim (inquit) potentia inferiores vehementer afficiuntur ad sua objecta, consequens est ut superiores vires impediatur & deor-

Ccc 3 dinen-

dinentur in suis actibus. Per vitium autem luxuriae appetitus inferior, scilicet concupiscibilis, vehementer afficitur & inpendi suo objecto delectabilis, propter vehementiam passionis & delectationis: unde consequens est ut per luxuriam maxime superiores vires deordinentur, videlicet ratio & voluntas. Sunt autem quatuor actus rationis sive intellectus in agendis, & duo voluntatis. Nam ad intellectum pertinet primo cognoscere finem bonum & convenienter prosequendum: & iste actus impeditur per luxuriam, quae ad illicitas delectationes prosequendas inducit, juxta illud Danielis 13. *Species decepta, & concupiscentia subvertit cor tuum*: & quantum ad hoc ponitur cecitas mentis. Secundum ad rationem pertinet consilium de his quae sunt agenda propter finem; & hoc etiam impeditur per concupiscentiam luxuriae, quae praecipue, moraque impatiens est, & non admittit accuratam mediorum consultationem, & collationem cum fine; juxta illud Terentii in Eunuchio, de amore libidinoso: *Quaeres in se neque consilium, neque modum habet ullum, eam consilio regere non potes*: & quantum ad hoc ponitur praecipitatio, id est substractio consilii. Tertio ad rationem pertinet iudicium de agendis; & hoc etiam impeditur per luxuriam, avertentem animum a consideratione eorum quae ad recte iudicandum faciunt; juxta illud Daniel 3. de senibus luxuriosis: *Avertunt sensum suum, & declinaverunt oculos suos, ut non viderent caelum, neque recordarentur iudiciorum iustorum*: & quantum ad hoc ponitur inconsideratio. Quarto ad rationem pertinet praecipuum de agendo, cum imperium sit actus rationis & prudentiae, ut docet idem S. Doctor 1.2. quae 17. art. 1. & hoc etiam impeditur per luxuriam, quatenus homo impeditur ex impetu concupiscentiae, ne exequatur id quod recte decrevit esse faciendum. Unde Terentius in Eunuchio, de quodam qui dicebat se recessurum ab amica: *Hec verba (inquit) una falsa lacrymula refinguet*. Quinto ad voluntatem pertinet appetitus finis: & hunc impedit concupiscentia, trahendo ad amorem sui, id est ad amorem carnis suae & sensualitatis tam immoderatum, ut tandem nihil aliud quaerat, quam ei placere, & per illicitas voluptates ei satisfacere, atque in illis quodammodo suum ultimum finem constituat. Ex quo etiam sequitur odium Dei, in quantum scilicet prohibet & severè punit, & sui modi voluptates tantopere concupit. Sexto deinde ad voluntatem pertinet appetitus eorum quae sunt ad finem, id est mediorum convenientium ad bonum finem assequendum, praecipue verò aeternam beatitudinem; & hic impeditur per luxuriam, ingenerantem affectum praesentis saeculi, & horrorem futuri; id est amorem vitae praesentis, in qua sola homo frui potest carnis voluptatibus, velletque semper in ea manere, ut semper fruereetur; & horrorem vitae futurae, in qua illis privandus est, & gravibus aeternisque suppliciis puniendus: unde fit ut voluptuosi mortem vehementer abhorreant. Ingenerat etiam desperationem, sive potius aeternae beatitudinis contemptum, quia dum nimis detinetur homo carnalibus delectationibus, non curat pervenire ad spirituales, sed fastidit eas.

His octo vitiis, ex luxuria manantibus, quae interna sunt, addit Isidorus alia quatuor externa, & ad locutionem pertinentia: nimirum turpiloquia, scurrilia, sive leviter & inconsiderate di-

cta, ludicra seu faceta, & stultiloquia. Nam rectè observat D. Thomas loco citato in resp. ad 4. qui venereis voluptatibus sunt dediti, & quorum corruptibus concupiscentis plenum est, & rumpunt facile in verba obscena: *Ex abundantia enim cordis os loquitur*, Matth. 12. Et quia laborant inconsideratione & praecipitatione mentis, scilicet prorumpunt in verba leviter & inconsiderate dicta, quae dicuntur scurrilia. Et quia toti sunt in querendis delectationibus, ludicra verba scurriliora sectantur. Ac demum, quia laborant cecitate mentis, incidunt frequenter in stultiloquia, praesertim loquendo de suis delectationibus, quas quibuscunque aliis rebus praefertunt.

Numerat idem S. Doctor quae 54. art. 1. sex luxuriae species ab antiquioribus assignatas, scilicet fornicationem, quae est soluti cum soluto; adulterium, quod committitur cum conjugata vel conjugato; incestum, qui est cum conjugata vel affine; stuprum, quod est cum virgine raptum, quo infertur vis non consentienti; & vitium contra naturam, quod est circa actus illos luxuriosos, ex quibus non potest sequi generatio, & subdividitur in mollicitem, sodomitam, & bestialitatem, quas Tertullianus luxuriae monstra, & libidinum furias appellat. His addit art. 10. sacrilegium, seu sacrilegum concubitus, qui est cum persona Deo consecrata, illumque reducit ad adulterium, quia similes personae censentur quodam spirituali matrimonio Deo conjunctae.

Hoc vitium eleganter describit Hieronymus in quadam Epistola, his verbis: *Ignis infernalis luxuria, cuius materia gula, cuius flamma superbia, cuius scintilla prava colloquia, cuius sumus infamia, cuius cinis immunditia, cuius finis gehenna*. Bernardus verò super Cantica luxuriae currum sic constituit: *luxuria currus quadriga volvitur vitiis, in gluvie videlicet ventris, libidine coitus, molitie vestium, otii, soporisque resolutione*. Trahitur equus aequi duobus, prosperitate vitae, & rerum abundantia; & qui his praesident duo, ignavia corporis, & infida securitas.

Denique vitium pudicitiae contrarium, impudicitia appellatur, & reducit ad illam luxuriae speciem, ad cuius peccatum disponit; eo quod impudici aspectus, tactus, amplexus, & oscula, circa quae est impudicitia, eatenus sunt luxuriosae, quatenus ad illicitam copulam, vel mollicitem disponunt, estque in illis quaedam istarum inchoatio. Unde Eucherius homil. in initio Quadragesimae appellat osculum, *Arrham peccati*, addique etiam esse *morsum Diaboli*. Similia in illud introquet Basilus lib. de vera virginitate, ubi sic ait: *Formosorum oscula cavere oportet, non secus quam animalium venenatorum morsus: diffunditur enim venenum ex osculo per omne corpus*.

ARTICULUS VII.

De vitiis oppositis partibus potentialibus temperantiae.

Quatuor sunt partes potentiales temperantiae, seu quatuor virtutes illi annexae; nimirum continentia, mansuetudo, clementia, & modestia, quas disp. 6. art. 3. exposuimus, & art. 4. plures modestiae species recensuimus, nempe humilitatem, studiohritatem, modestiam morum, eutrapeliam, & modestiam cultus seu apparatus exterioris.

Conti-

Continentiæ ergo, prout hic accipitur, nimiam pro habitu quo voluntas resistit passionibus concupiscibilis, & taliter in bono firmatur, quod non sinit se ab illis trahi contra rectum rationis iudicium, opponitur vitium incontinentiæ, quo aliquis facili cedit passionibus vehementibus appetitibus concupiscibilis, ut docet D. Thomas hic quæst. 156, art. 1. ubi addit dupliciter contingere quod homo cedat passionibus vehementibus: primo antequam ratio consulatur & maturè deliberet, ob passionis celeritatem, aut vehementiam; & hæc incontinentia vocatur *effrenata*: secundò quando licet maturè consultetur, tamen non persistit in eo quod deliberavit, ob infirmitatem propositi voluntatis; & hæc incontinentia appellatur *debilitas*. Primum contingit frequenter cholericis, qui habent motus celeres, & melancholicis, qui habent vehementes: secundum phlegmaticis, & molle ac fœmineum temperamentum habentibus.

Manuetudini per excessum ex parte materiæ opponitur iracundia, id est excessus iræ, & immodicus appetitus vindictæ. Quod vitium inter capitalia numeratur, eo quod multa alia ex illo oriuntur, & præcipue sex illa quæ recensentur à D. Thoma hic quæst. 158, art. 7. post Gregorium Magnum, Moral. & ab utroque vocantur filia iræ: nimirum rixa, tumor mentis, contumelia, clamor inordinatus, indignatio, atque blasphemia.

De hoc vitio hæc scribit Cassianus collat. 16, cap. 7. Sicut mihi il præponendum est charitati, ita furor iræ iracundia nihil est è contrario postponendum: namque, quamvis utilia & necessaria videantur, peragenda tamen sunt, ut ira perturbatio deviteatur. Seneca etiam initio primi libri de ira, Novatium laudat, quod hunc præcipue affectum percutiebat. Non immerito (inquit) mihi videbatur præcipue affectum pertinuisse, maxime ex omnibus irarum ac rabidum. Iræ quidam est sapientia, ut dixerunt brevem insaniam; aquæ enim impotentia est, decoris oblita, necessitudinis immemor, rationis consilii que præclusa, ad defectum aquæ verique inebriat, ravis simillima, quæ super id quod oppressa refranguntur. Subjicit & in ignem irati hominis picturam, ut ex tam tetra & horrida huius vultus facie, ejus deformitatem horreamus. Ut scias (inquit) non esse sanos quos ira possidet, ipsum horum habitum intruere. Nam ut furentium certa iusticia sunt audax & minax vultus, tristis frons, torrens facies, citatus gradus, inquietæ manus, color versus, rubra & vehementius alba suspiria; ita irascentium talia signa sunt. Flagrant & micant oculi; multus tremit rubor, exesitante ab imis præcordiis sanguine; labia quatuntur; dentes comprimuntur; horrent ac frīguntur capilli; spiritus coactus ac stridens; artuum siccus torquentium sonus; gemitus, mugitusque, & parum explanatis vocibus sermo præruptus, & complose apertæ manus; & pulsata humus pedibus; & totum concitum corpus, magnasque minas agens; fœta visus & horrenda facies depravantium se atque intumescentium. Nec scias utrum magis detestabile vitium sit, an deformitas. Cetera licet abscondere, & in abditi alere: ira se profert, & in faciem exit, quantumque major est, hoc effervescit manifestius. Tandem concludit quod non est ullius affectus facies turbatior. Pulcherrima ora fœdavit, torvos vultus ex tranquillissimis reddit. Liqueat decor omnis iratos.

Aliud vitium oppositum manuetudini per defectum ex parte materiæ, potest dici irascentia, sive lentitudo; quia per illud nimis lentè ho-

mo se habet circa malum irritans, nec ad illud repellendum, superandum, vel ulciscendum, debitam iram assumit, quæ ut ait Diadochus de perfect. Spirit. cap. 61. tanquam telum naturæ nostræ ab Authore nostro tributum est.

Hoc vitium reprehendit Aristoteles, scribens in hunc modum: Defectus sive iræ vacuitas quadam sit, sive quippiam aliud, vituperatur. Nam qui & ob qua oportet, & sicut oportet, & quando, & in quos oportet, non irascuntur, hi profecto esse stolidi videntur. Qui enim non irascitur, neque videtur sentire, neque dolore affici, neque esse idoneus ad ulciscendum.

Clementiæ opponitur crudelitas per excessum, & nimia lenitas per defectum. Illa est atrocitas animi in pœnis exigendis, abutens potestate legitimâ puniendi, & causam quidem puniendi habens, sed modum excedens. Ista est nimia pœnæ remissio, ex toto, vel ex parte, contra bonum delinquentem, aut supra quam par sit ad exemplum aliorum, & ad bonum Reipublicæ; cui expedit nocentes puniri, ut alii à malis similibus avertantur, & læsis satisfiat. Differt autem crudelitas à sevitia, sive à feritate, juxta S. Thomam hic quæst. 159, art. 2. quia feritas vel sevitia dicitur, secundum quam aliquis in pœnis inferendis non considerat aliquam culpam ejus qui punitur, sed solum punit, quia delectatur hominum cruciari, more ferarum, quæ nocent hominibus, ut ex eorum corporibus pascantur, non verò ex aliqua iustitiæ causa, cujus consideratio pertinet ad rationem: crudelitas verò attendit quidem culpam in eo qui punitur, sed excedit modum in puniendo.

Verus igitur & pius Iudex ab utroque isto vitioso extremo (crudelitate scilicet & nimia lenitate) debet recedere, & clementiæ admiscere, cum expedit, iustam severitatem; ipsamque severitatem, cum oportet, clementiâ temperare, ut rectè admonet Gregorius Magnus lib. 19. Moral. cap. 12. his verbis: Sunt nonnulli ita districti, ut omnem etiam mansuetudinem benignitatis amittant; & sunt nonnulli ita mansueti, ut perdant districti iura regiminis. Vnde cunctis rectoribus utraque summopere sunt tenenda, ut nec in disciplina vigore benignitatem mansuetudinis, nec rursus in mansuetudine districtiorem deserant disciplinam: quatenus nec à compaſsione pietatis obdurescant, cum contumaces corrigunt; nec disciplina vigorem molliant, cum infirmorum animos consolantur. Regat ergo disciplinæ rigor mansuetudinem, & mansuetudo ornet vigorem; & sic alterum commendetur ex altero, ut nec vigor sit rigidus, nec mansuetudo dissoluta. Et rursus lib. 20. cap. 8. Disciplina vel misericordia multum destruitur, si una sine altera teneatur. Sed circa subditos suos inesse Rectoribus debet, & iuste consolans misericordia, & pœnitiens disciplina. Hinc est quod semivivillus vulneribus, qui à Samaritano in stabulum ductus est, & vinum adhibetur & oleum; ut per vinum mordantur vulnera, per oleum foveantur: quatenus unusquisque, qui sanandis vulneribus præest, in vino morsum districtioris adhibeat, in oleo molliorem pietatis: per vinum mundentur putrida, per oleum sananda foveantur. Miſericordia est ergo lenitas cum severitate, faciendumque quoddam ex utroque temperamentum; ut neque multà asperitate exulcerentur subditi, neque nimia benignitate solvantur. Hoc nimirum illa tabernaculi arca significat, in qua cum tabulis virga simul ac manna est: quia cum Scriptura sacra scientia est in boni Rectoris pectore, si est virga districtioris, sit & manna dulcedinis. Hinc etiam David ait: Virga tua & baculus tuus ipsa me consolata sunt. Virga etenim percutimur, & baculo

baculo sustentamur. Si ergo est distinctio virga qua feriatur, sit & consolatio baculi qua sustentet. Sit itaque amor, sed non emolliens; sit rigor, sed non exasperans; sit zelus, sed non immoderate feruens; sit pietas, sed non plusquam expediat parcens.

36 Modestia opponitur immodestia, quæ in humanis affectionibus & actionibus nullum servat modum: & cum variæ sint modestiæ species, plura etiam sunt vitia illis opposita. Humilitati enim, quæ est prima ejus species, per excessum opponitur superbia, id est inordinatus appetitus propriæ excellentiæ, vitium capitale, seu potius omnium aliorum fons & origo, & ut loquitur Cassiodorus super Psal. 18. Omnium malorum mater, scelerum fons, vena nequitia. Unde Gregorius lib. 23. Moral. cap. 7. Ipsa vitiorum Regina superbia, cum devotum plene cor caperit, mox illud septem principalibus vitiis, quasi quibusdam suis ducibus, devastandum tradit, ex quibus vitiorum multitudines oriuntur. Quatuor autem ejus species enumerat. Prima est, cum aliquis bonum à seipso habere existimat. Secunda, cum et si datum de super credat, putat tamen suis meritis accepisse. Tertia, cum jactat se habere quod non habet. Quarta, cum ceteris despectis, singulariter videri appetit habere quod non habet.

37 Similiter quatuor sunt quæ trahunt superbiam currum, ut recte exponit Hugo Victorinus: Amor dominandi, amor propriæ laudis, contemptus, & inobedientia. Rota vero sunt, jactantia mentis, & arrogancia, verborum, & levitas. Auriga in hoc currum, potest esse spiritus superbia. Amatores mundi sunt qui feruntur in hoc currum. In frenes sunt equi, volubiles rotae, auriga perversus, & qui portatur infirmus.

Apollolus 1. ad Timoth. 6. monet Discipulum, ut præcipiat divitiis hujus sæculi non superbe sapere, quia divitiæ ut plurimum superbiam generant. Unde Augustinus serm. 5. de verbis Domini cap. 9. Omne pomum, omne granum, omne frumentum, omne lignum habet suum vermem: alius est vermis mali, alius pyri, alius saba, alius tritici; vermis divitiarum superbia. Ergo præcipe divitiis hujus mundi, non superbe sapere. Excludit vitium, docet usum.

38 De jactantia quæ est una ex filiabus superbiæ eleganter disserit Bernardus Tractatu de gradibus humilitatis, gradu 4. ubi sic ait: Ut vesica collecta turgida vento, punctoque perforata exiguo, si stringitur, crepitat dum derumescit; ac ventus egrediens, non passim effusus, sed strictim emissus, crebros quosdam sonitus reddit: sic ventus vanitatis non inveniens quæ plenius egrediar, inter angustias faucium per cachinnos excutitur: postquam autem vesica grossescere cepit, vel vanitas crescere, necesse ut ampliori foramine laxato sinu ventositas eructetur; alioqui rumpetur: Effurit & fit auditores quibus suas jactitet vanitates, quibus omne quod sentit effundat, quibus, qualis & quantus sit innotescat: Dicas rivum vanitatis os ejus &c.

Aliud vitium per defectum humilitati opponitur, videlicet nimia sui abjectio. Humilitas enim non inclinat ad quamcumque sui demissionem, sed ad prudentem & moderatam, & juxta rectam rationem; à qua deficeret qui cum injuria sui statum aut officium alteri subiceret, infraque illum demitteret. Ut si Rex sibi rusticum præponeret, aut Episcopus presbyterum; vel si superior nimia

A sui demissione officeret authoritati & reverentia necessarii ad subditos beneregendos, & in officio continendos.

Studio sitati similiter duplex opponitur vitium: aliud per excessum, quod vocatur curiositas, estque affectus nimis sciendi aut cognoscendi ea quæ ad nos scire non pertinet, vel quæ proprium nostrum superant, idque affectu solius cognitionis; nam si ex alio malo sine hoc fiat, pertinet hoc ad alia vitia, quorum proprii sunt illi: vitia, & est quidam torpor & remissio animi, ad addiscenda illa quæ unusquisque scire tenetur, & quæ sibi incumbunt.

Eutrapeliæ verò, quæ in ludicris decorum servat, quæque ludo & jocis modum imponit, per excessum opponitur securitatis in verbis, & immoderatio in ludo & jocis. Per defectum vero nimia quædam austeritas, qualis in illis est, quæ duos & agrestes vocamus, ut ait Aristoteles Ethic. cap. 8. & quam idcirco D. Thomas hic qu. 168. art. 4. duritiam, vel agrestitatem appellat.

Notandum verò est, quod licet utrumque extremum sit vitiosum, excessus tamen peior est: quia humanæ vitæ officia magis impedit superfluous ludus, quam delectationis ex ludo capientes defectus. Unde Philosophus apud D. Thomam, articulo citato, ait quod pauci amici propriæ delectationem sunt habendi: quia parum de delectatione sufficit ad vitam, quasi pro condimento, sicut parum de sale sufficit in cibo.

Denique modestiæ morum, quæ specialiter modestia externa appellari solet, opponitur externa indecentia in motibus corporis, sive in ejus compositione, gestibus, & actionibus exterioribus, quæ etiam specialiter immodestia nomine solet intelligi. Modestia verò cultus, seu apparatus exterioris, per excessum opponitur luxus, & per defectum sordiditas. Unde Ambrosius lib. 1. offic. cap. 19. Decor corporis non fit affectus, sed naturalis simplex, neglectus magis, quam expetit; non pretiosis & alibentibus adjunctis vestimentis, sed communibus (scilicet juxta cujusque gradum) ut honestari, vel necessitati nihil desit, nihil accedat, tiori, superfluo videlicet, aut curioso, & nimis exquilito.

Hac brevi & compendiosâ Virtutum Catholicalium tractatione, volui (Amice Lector) secundam hujus Theologici cursus partem absolovere, ut brevem tibi omnium earum quætionum, quæ Divus Thomas secunda secundæ sue pertractat, synopsis exhiberem; priusquam in tertia parte de ineffabili agerem Incarnationis mysterio, quo non solum fides nostra mirum in modum instruitur, spes erigitur, accenditur charitas, sed etiam omnium virtutum moralium absolutissimum exemplar nobis exhibetur. Transseamus ergo usque Bethleem, & videamus hoc Verbum quod factum est, quod Dominus ostendit nobis. Contemplemur obscurissimum illud & sacratissimum fidei nostræ ænigma, in quo, ut bellè ait Bernardus, agnoscitur longitudo brevis, latitudo angusta, altitudo subdita, profunditas plana, lux non lucens, Verbum infans, aqua sitiens, panis esuriens, strigaria latifans, pavor confortans, passio salvans, mors vivificans, infirmitas roborans.